

MARCZIUS TIZENÖTÖDIKE

A magyar szabadság és demokrácia történeti és kulturális folyóirata

Alapítva 2010. október 11-én

2023/1-2 szám

Tartalom

Villám

- [Ami költeményeimben](#)

Emlékezet

- [Ballai László: Petőfi nézeteinek rendszere](#)
- [Nándi Mihály: Petőfi városai](#)
- [Lukáts János: Vác](#)
- [Nándi Mihály: Petőfi mecénása](#)
- [Dull Ernő: Kilöködve Európa antichambre-jába](#)
- [Nándi Mihály: Magyar–török megbékélés](#)
- [Földeák Iván: Egy külügyér töprengései](#)

Déliab

- [Petőfi Sándor: Előszó](#)
- [Petőfi Sándor: A csonka torony](#)
- [Petőfi Sándor: Lennék én folyóvíz](#)
- [Petőfi Sándor: A golya](#)
- [Ádám Tamás: Madárfelismerés](#)
- [Ádám Tamás: Se-is](#)
- [Krúdy Gyula: A százgalléros](#)
- [Ady Endre: Galléros köpönyeg](#)
- [Ballai László: Sírkoszorú](#)
- [Köves István: Virágének](#)
- [Köves István: Helyszíni szemle](#)
- [Jahoda Sándor: milyen tavasz](#)
- [Deák Mór: Kocsmahon](#)

Húrok

- [Jahoda Sándor: Händel újra lendül](#)

Villám

Ami költeményeimben

„Ami költeményeimben az aljasságot illeti, az ellen ünnepélyes óvást teszek. Ez alávaló rágalom. Bátran ki merem lelkiismeretem ítélőszéke előtt mondani, hogy nálam nemesebb gondolkozású és érzésű embert nem ismerek, s én mindig úgy írtam és írok, amint gondolkodtam és éreztem. Mindig fájt e vád, mert ennek éreztem legjobban méltánytalan voltát. Ha néhol egyes kifejezésekre s a tárgyra nézve szabadabb vagyok másoknál, ez onnan van, mert énszerintem a költészet nem nagyúri szalon, hová csak fölpiperézve, fényes csizmákban járnak, hanem szentegyház, melybe bocskorban, sőt mezítláb is beléphetni.”

Petőfi Sándor

Emlékezet

Ballai László: Petőfi nézeteinek rendszere

Milton Rokeach 1960-ban publikált *Nyitott és zárt gondolkodás* című tanulmányában közreadta az emberi nézetalkotás megfejtésének egyfajta kódját. Elméletében az egyén nézetrendszerének három fő dimenzióját különbözteti meg: az elfogadott nézet–elutasított nézet, a centrális–perifériális és az időperspektíva dimenziót. Módszerével jól áttekinthető az egyén sarkalatos véleményei, illetve az azokhoz tartozó alrendszerek közötti megfelelés vagy ellentmondás; a nézetek személyes tapasztalatokhoz kötődő gyökere és változékonysága; végül ezeknek a kor követelményeihez való igazodása.

Módszerével most Petőfi Sándor eszméit teszem próbára, akinek élete és életműve újkori történelmünk legfontosabb korszakának, az 1848-49-es forradalomnak és szabadságharcnak az apoteózisa.

Az elfogadott nézet – elutasított nézet dimenzió

Bárkinek a gondolataival megismerkedve nyilvánvalóvá válik az, hogy az illető egyes nézeteket elfogad, másokat viszont elutasít. Petőfi Sándor vallja a szabadságot, és tagadja a rabságot. Csakhogy a két pólus alá további vélemény-alrendszerek szerveződnek, amelyeknek nem csupán az a sajátosságuk, hogy gyakran ellentmondanak egymásnak, de megkönnyítik azt a lehetőséget, hogy képviselőjük az eredeti nézeteit gyökeresen megváltoztassa. Petőfi a szabadság fogalmát összekapcsolja a becsület, sőt a halál fogalmával is, amelyeket – végső esetben – vállalni kell a szabadságért. Elképzelhető olyan helyzet is, amelyben valaki mégsem vállalja a halált, és becsületével oly módon számol el, hogy azért maradt élben, mert tovább kell küzdenie a szabadságért. Petőfi esetében nem így történt, hiszen a vízaknai csatában, a golyózáporban, kivont karddal előrerohanva buzdította rohamra a honvédeket.

Petőfi számára a halál a becsület védelmében természetes volt. *A hóhér kötele* című kisregényének hőse párbajra hívja ki az őt meggyalázó férfiút, méghozzá az „erősebb fegyverrel” (pisztollyal), amely halálos is lehet. A költő maga is valóban elküldte a szekundánsait a kiskunsági kerületben a helyette – súlyos törvénysértéssel – megválasztott, majd ezek után még becsületébe gázoló cikket közlő Nagy Károlyhoz. Az addig hetvenkedő kihívott erre sürgősen rendőri védelmet kért, ezzel mintegy megtestesítve azt a magatartást, amely Petőfi elutasított nézeteinek a listáján közvetlenül a hazaárulás után következett: a gyávaságot.

Petőfi a következő eszméket vallja: a szabadságot, a szerelmet (minden formájában: a haza, a szülők, a kedves, a magyar táj szeretetét), a bátorságot, a hazafiságot, a forradalmat, a köztársaságot, a jogi és szociális egyenlőséget, a tudást, a (paraszti) néppel való azonosságot, a polgári felemelkedést és a cselekvést.

Tagadja: a rabságot, a gyűlöletet, a becstelenség minden nemét – különösen a hazaárulást –, a gyávaságot, a zsarnokságot, a reakciót, a monarchiát, a kizsákmányolást, a tudatlanságot, a nemesi Magyarországot és a tétlenkedést.

A felületes szemlélő is megállapíthatja, hogy e nézetrendszer olyan általánosságokra épül, amelyek – többnyire – mindenkinek fontosak. Ezt a sajátosságot a költő halála óta eltelt százhetvennégy év ideológusai alaposan kihasználták. Nem volt olyan rezsim Magyarországon, amely ne tűzte volna zászlajára Petőfit, lett légyen az akár a költő eszmevilágával szöges ellentétben álló fasiszta vagy sztálinista hatalom. Ennek több oka is lehet. Egyrészt minden rendszer elemeire szedhető, és ezzel a feje tetejére is állítható (gondoljunk csak a *Patyomkin páncélos* ellenforradalmi változatára, amelyet úgy vágtek össze, hogy a film legvégén dördül el a karhatalom sortüze). Másrészt Petőfi olyan érthetően fogalmazza meg páratlan esztétikai értékű verseit, hogy azok még a tudatlan tömegek számára is befogadhatóak. A hatalomnak – és különösen a totalitárius hatalomnak – olyan eszmékre van szüksége, amelyek könnyen átmennek a köztudatba, egyszerűen folklorizálhatók. Mi sem egyszerűbb, mint a már amúgy is népi közkinccsé vált Petőfi-versek szárnyán az emberek közé röpíteni a tudatbénító mérgeket. „Szabadság szerelem/E kettő kell nekem...” – ha így kezdődik egy beszéd, még a legműveltebb hallgatót is jóleső meleg, a zseniális szellemmel való egyesülés érzése járja át, amelyben elandalodva talán percekig nem is ébred fel, és nem hallja meg a folytatásban következő ordas eszmék tömkelegét.

Petőfi eszmeisége – mint minden zsenié – olyan összetett és sokrétű, hogy abból könnyű kiragadni bármit is, ugyanakkor nagyon nehéz értelmezni. De csak addig nehéz, amíg nem ismerjük fel, hogy a Petőfi-kötet fedelének felemelésével egy új világ kapuját is kinyitjuk: a Petőfi-univerzumét! E tökéletes rendszerben minden mindennel összefügg. A költő olyan önmozgó szisztémát alkotott, amelyben nézeteinek egyes elemeit – mindenekelőtt – a szabadság hitvallását beteljesítő cselekvés gravitációja tartja egybe. És annál nagyobb örömet kell lelnünk ennek a nagy egységnek a szemléletében, minél jobban elvonják figyelmünket az egyes versek, a Petőfi lelkének felidegzett húrjáról a jövőbe kiröpített égő nyilak.

A Petőfi-univerzumot a költő elfogadott–elutasított nézeteinek rendszereként értelmezve feltűnik, hogy annak elemei kölcsönösen feltételezik egymást. Nem pusztán szellemes szójáték a következő vers:

Szabadság, szerelem!

Szabadság, szerelem!
E kettő kell nekem.
Szerelmemért fölláldozom
Az életet,
Szabadságért fölláldozom
Szerelmemet.

Itt nem kevesebbről van szó, mint a szabadság, a szerelem és az élet metafizikai egységéről. Ez az egység nem valamely, a sors különös kegyének köszönhető adomány, hanem cselekvéssel, kemény küzdelemmel valósítható meg, amelynek élére a költő, a forradalom „lángoszlopa” áll:

„Ne fogjon senki könnyelműen
A húrok pengetésihez!
Nagy munkát vállal az magára,
Ki most kezébe lantot vesz.
Ha nem tudsz mást, mint eldalolni
Saját fájdalmad s örömed:
Nincs rád szüksége a világnak,
S azért a szent fát félretedd.”

És amíg az „újabb idők” Kánaánjába el nem ér a kisemmizett nép, „addig folyvást küszködni kell”.

Petőfi nézeteinek alrendszerei is igen kidolgozottak. Tisztán látja, hogy például szabadság nem létezik sajtószabadság, a törvény előtti egyenlőség és szabad választójog nélkül. Rámutat arra, hogy ezek közül is a sajtószabadságot kell mindenekelőtt biztosítani, mert ez a többi jog kivívásának előfeltétele:

„Sajtószabadságot szerezzetek.
Sajtószabadságot, csak ezt ide!
Ez oly nagy, oly mindenható ige

A nemzetben, mint az isten »legyen«-je,
Amellyel egy mindenséget teremt.
Hol ez nincs meg, bár másképp mindenek
Eláradó bőségben termenek,
S bár az utósó szolga és a pór
Zsebébül aranyat marokkal szór:
Azon nemzetnek még sincs semmije,
Azon nemzetnek koldus a neve.
S hol ez megvan, bár rongyban jár a nép,
Nyomorg, tengődik mindenfélekép:
Azon nemzet gazdag végtelenül,
Mert a jövődőt bírja örökül.”

A szabadság társadalmi biztosítója a köztársaság (respublika). Petőfi elfogadott nézeteinek rendszerében a republikánus nem holmi doktrinér, hanem mindenekelőtt jellem, aki tiszta erkölcsű, felemelt tekintettel, egyenes derékkal jár, és a cél eléréséért – a republika megteremtéséért – eltántoríthatatlanul tör előre, vállalva a kitzasztatást és a nyomort is:

A farkasok dala

Süvölt a zivatar
A felhős ég alatt,
A tél iker fia,
Eső és hó szakad.

Kietlen pusztaság
Ez, amelyben lakunk:
Nincs egy bokor se', hol
Mehúzhatnók magunk.

Itt kívül a hideg,
Az éhség ott belül,
E kettős üldözönk
Kinoz kegyetlenül;

S amott a harmadik:
A töltött fegyverek.
A fehér hóra le
Piros vérünk csepeg.

Fázunk és éhezünk
S átlőve oldalunk,
Részünk minden nyomor...
De szabadok vagyunk!

Ezzel szemben a költő elutasítja a monarchiát, amely a zsarnokság melegágya, csúszó-mászó, de legalábbis alázatosan görnyedező embert kíván, aki az alattvalóként kötött „vásárért” cserébe gazdagságot vagy valamiféle biztonságot, de mindenesetre némi koncot kap:

A kutyák dala

Süvölt a zivatar
A felhős ég alatt;
A tél iker fia,
Eső és hó szakad.

Mi gondunk rá? mienk
A konyha szöglete.
Kegyelmes jó urunk
Helyezettett ide.

S gondunk ételre sincs.
Ha gazdánk jóllakék,
Marad még asztalán,
S mienk a maradék.

Az ostor, az igaz,
Hogy pattog némelykor,
És pattogása fáj,
No de: ebsont beforr.

S harag multán urunk
Ismét magához int,
S mi nyaljuk boldogan
Kegyelmes lábait!

Az elfogadott–elutasított nézet dimenziót befolyásolják még: az izoláció, a differenciálódás és a rendszer átfogó vagy szűk volta.

Izoláció

Ha két nézetrendszer vagy alrendszer potenciálisan kölcsönkapcsolatban áll egymással – noha egymásnak ellentmondanak, vagyis valaki azt állítja, hogy nem lát összefüggést közöttük –, izoláció jön létre. Ez megnyilvánulhat abban, hogy logikailag ellentmondó gondolatok jelentkeznek a rendszeren belül. Petőfi eszméiben – bőségük dacára is – nehéz volna effajta hibákat kimutatni, nem úgy Kossuthnál, aki – noha szívesen tört borsot a saját lapjában annak a kormánynak az orra alá, amelynek maga is tagja volt – nem értette meg a szabadság és a sajtószabadság közötti egyértelmű összefüggést, hiszen végül betiltatta a politikáját kritizáló

Marczius Tizenötödikét.

Ezzel szemben Petőfi éles szemmel figyelte a kortársai – mindenekelőtt a kormány tagjainak nézetei –, illetve azok hivatása és cselekedetei között fellelhető izolációs jelenségeket, amelyekre fel is hívta a figyelmet. Például már 1848. április 22-én leírja a következőket:

„A minisztérium legelső kötelessége katonáinkat visszaszerezni Olaszországból. Míg ezt meg nem teszi, semmit sem tett. Nekünk szükségünk van rájuk, mert minden oldalról fenyegetnek, minden pillanatban készen kell lennünk kül- és belháborúra. Sem egyik, sem másik nem lesz képes megsemmisíteni bennünket, hiszem istenem, hiszem a magyarok istenét! de egyik is, másik is fájdalmas sebeket üthet rajtunk, pedig már eddig is annyi sebet és sebhelyet mutathatunk, hogy megérdemeljük a hős és mártír nevet.

De vissza kell híni katonáinkat, ha semmi szükségünk nem volna is rájuk. Szívünk vére, mely szívökből az olasz földre hull; azon vér pedig, mit ők az olaszok szívéből ontanak, Ábelvér, mely bosszúért kiált föl az istenhez az égbe, bosszúért a magyar nemzet fejére, hogy eszközül adta magát a hazugság kezében az igazság ellen. Jaj nekünk!

Ha majd a szabadság közösen elfogadott istenség lesz (és maholnap az lesz), odaállanak a nemzetek oltára elébe, hogy az áldást elfogadják tőle, ott fognak állani hófehér ruhában; de mi nem léphetünk oda, mert a mi ruhánkon fekete foltok lesznek, az olasz háború szégyenfoltjai.”

De nem hívták haza a magyar katonákat (sőt május közepén az udvar a kormány hallgatólagos beleegyezésével újabb ezredeket toborzott kiszolgált katonákból a Felvidéken, és Budapestet elkerülve Bécsen keresztül Itáliába irányította). Július 22-én, nem sokkal azt követően, hogy Kossuth „leborult a nemzet nagysága előtt”, a képviselőház 233:36 arányban megszavazta, hogy az ország katonai támogatást nyújtson a király és az olasz nemzet közötti méltányos béke megteremtéséhez! Petőfi keserű kritikájában kidomborodik gondolkodásának univerzális és integráns jellege:

„Hanem a legszebbnél is szebb az, hogy ők, kik azért vannak összeküldve, hogy a magyar nemzetet kiemeljék a régi fertőből, ehelyett még egy új gyalázatot csapnak a képébe: megajánlják a segítséget Ausztriának Olaszország ellen, s ezzel magok zárják be előttünk az ajtót, melyen Európa nemesebb nemzeteinek rokonérzelme jött volna be hozzánk. Most már jőjön el az idő, midőn magunk emberségéből, ami könnyen megeshetik, nem bírunk kigázolni a bajból, s forduljunk segítségért ama nemzetekhez, majd azt fogják mondani: menjetek a pokolba, ahová valók vagytok, kik kezet emeltetek a szent szabadságra, midőn Európa, sőt ti magatok is küzdöttetek érte!

Ezt fogják mondani, s kilöknek bennünket az antichambreba [előszoba – a szerk. megj.], hol majd aztán magyarázhatjuk az inasoknak a *pragmatica sancti*ót [azaz a Habsburgok magyar rendek által elfogadott örökös királyságát – a szerk. megj.]”

Felületesen szemlélve izolációnak tűnhet Petőfi nézetrendszerében, hogy 1848. augusztus 22-i versében szégyenpadra állítja az őt atyailag szerető Vörösmarty Mihályt, aki öt és fél évvel azelőtt megszerezte neki versei kiadásához a Nemzeti Kör támogatását, és beajánlotta Vahot Imréhez, ekképp elindítva irodalmi karrierjét. Ám a költő már a vers előtt megjegyzi, hogy annak megírására Vörösmartynak a nemzetgyűlésben augusztus 21-én leadott szavazata kényszerítette. Ennek értelmében az újoncokat a császári seregekbe és nem a honvéd zászlóaljokba kellett

besorozni. Gondoljunk bele, micsoda képtelenség ez azok után, hogy Vörösmarty is elfogadta a 12 pontot, mint a forradalom programját, amelyek közül is az ötödik pont a „Nemzeti őrsereg”. (Mellesleg a jövő megint Petőfit igazolta, hiszen 1849-ben, a szabadságharc alatt a magyar oldalon harcoló császári seregeket honvédszászlóaljakká minősítették át.) Petőfi saját nézetrendszerével való azonossága kapcsán idézzük magát a költőt:

„Én, ha verset írok, nem írom a magam multságára, hanem írom azért, hogy kiadjam, hogy mások gyönyörködjenek benne vagy okuljanak rajta. (Elérem-e célokat vagy nem? az nem tartozik ide.) Sokan voltak, kik e költeményem kiadását ellenezték. Nem tehetek róla. Én érzem a legnagyobb fájdalmat, hogy erre kényszerülve vagyok, mert én szerettem, én tiszteltem legjobban Vörösmartyt mindazok között, kik őt valaha szerették és tisztelték, de elveimet még sokkal jobban szeretem és tiszteltem, mint őt. Szívem sajog és vérzik, de kérelhetetlen maradnék, ha elvérzeném is bele. Brutus talán sírva szúrta le jótevőjét, apját, Caesart, de leszúrta. Hogy Vörösmartyt elítélem, nagy áldozat, melyet szívem tesz elveimért, de bármily nagy ez áldozat, kész vagyok, és mindenkor kész leszek sokkal nagyobbakat is tenni értetek, szentséges elveim!”

Differenciálódás

A nézetrendszerek változékonyságát befolyásolja azok differenciáltsága, tagoltsága és részletgazdagsága. Külön-külön és egymással összehasonlíthatva is megvizsgálható az egyén nézeteinek és elutasított nézeteinek, illetve azok alrendszerének differenciáltsági foka.

A differenciálódást befolyásolja a birtokolt tudás relatív nagysága. Logikusnak tűnhet, hogy az emberek több olyan tény, ismeretet, eseményt és magyarázatot tudnak, amelyek a nézetrendszerükkel állnak összhangban, mint az elutasított nézetek rendszerével. Ez azt jelenti, hogy elfogadott nézeteik alrendszerei is differenciáltabbak lehetnek, mint az elutasított nézeteik egész rendszeréről kialakított véleményük. Petőfi esetében azonban nem így van. Ha vallott nézeteit a köztársaság, tagadott nézeteit pedig a monarchia (azaz zsarnokság) pólusához rendezzük, nyilvánvaló, hogy a korabeli Magyarországot keresztbe-kasul bejáró költő igen alaposan megismerkedett a hazai viszonyokkal, a vármegye és a földesúr mindenhatóságával, a köznemesi réteg elmaradottságával, a nép nyomorával, és vajmi keveset láthatott a társadalmi fellendülésnek azokból a friss hajtásaiból, amelyek szobatudósaink szerint a reformországgyűlések lázas tevékenysége nyomán szárba szökkenek. Erről tanúskodnak *A magyar nemes*, a *Pató Pál úr*, a *Dicsoséges nagyurak* vagy *A nemzetgyűléshez* című versei.

Ha azt mondanánk, hogy Petőfi egyike volt kora legműveltebb embereinek, csak annyit szösszennénk: a Vezúv tekintélyes hegy. Petőfi géniusának látványa a beléolvadt tudást és tapasztalatot szédítő sebességgel torlasztotta új magaslatok irányába. Az iskolában, a katonaságnál, a színészkompániákban eltöltött kora ifjúsága során alig bő tíz év alatt több ismeretre tett szert, mint amennyit egy kiváló képességű értelmiségi egész életében elsajátíthat. Megtanult latinul, szlovákul, németül, franciául és angolul. Ismerte a klasszikus műveltséget – és a korszerű eszméket. A franciába azért fogott bele, hogy alaposan áttanulmányozhassa a nagy forradalom szellemiségét, célkitűzéseit és történetét. Nézeteinek azon csoportját, amellyel kapcsolatban nem lehettek közvetlen tapasztalatai, eredeti forrásokból – az ókortól újkorig terjedően – a

legnagyobb igényességgel alapozta meg és bővítette folyamatosan, oly mértékben, hogy teljes joggal írhatott így a Batthyány-kormány működéséről:

„Minisztereink azon korszaknak emberei, midőn még betegen feküdt a nemzet, s nem ide valók, midőn az fölépült, és ezért nem is kárhoztatjuk őket, mert nem következés, hogy miután jó betegápolók voltak, egyszersmind jó vezérek is legyenek. Itt a hiba, hogy betegápolóink lettek vezéreink. Ehhez ők nem értenek, s most eszméletet-vesztve állnak a nemzet előtt, mint a parton a tyúk, midőn az alája rakott kácsatojásokat kikeltette, s a kikelt kacsák a vízbe ugrálnak és úsznak. Nevetni való a jámbor tyúk együgyűsége, de aggasztó és sajnálatraméltó a vezértelen kacsák sorsa, mert ki tudja nem úsznak-e egyenesen az őket elnyelő örvénybe?”

Mert Petőfi felkészült arra, ami előtt az ország 1848 előestéjén állt. Ő, egyes egyedül...

A rendszer átfogó vagy szűk volta

A rendszer átfogó vagy szűk volta az elfogadott–elutasított nézetek egy adott rendszerén belül az alrendszerek mennyiségét és skálájuk szélességét jelenti. Így a XIX. század derekán élt emberek némelyikénél a köztársaságról szerzett ismeretei kiterjedhettek az ókori görög és római mintáktól kezdve az Amerikai Egyesült Államok- és Franciaországbeli alkotmányos berendezkedésig, míg másoknál pusztán a „nemesi köztársaság” intézményére korlátozódhattak. Ami Petőfi gondolatrendszerének ezt az aspektusát illeti, az előző fejezetben elmondottak után nem szorul bővebb értelmezésre.

Meg kell jegyezzem azonban, hogy Petőfi mint politikai gondolkodó éppen nézeteinek páratlanul átfogó mivolta miatt nem juthatott jelentősebb szerephez az 1848–as választások után (amely történelmi anakronizmus, hiszen miután az utolsó nemesi országgyűlés kimondta a feloszlását, az új választások eredményeképpen csaknem egytől-egyig a korábban leköszönt személyek foglaltak helyet a „polgári” képviselőházban). Petőfi programja, a széles néptömegek közjogi, szociális és kulturális értelemben történő felemelése – amelyet akkor radikalizmusnak neveztek – ma sincs megoldva Európa sok államában, különösen Magyarországon, ahol nem is törekednek rá. Miközben a változások szükségszerű irányát már a jövő századokig ívelő éleslátással jelölte ki, könnyűszerrel felismerte, hogy azok végrehajtására a Pragmatica Sanctio országából kisarjadt „liberális” nemesség alkalmatlan. Aminthogy Kossuth – nézetrendszerének szűk volta miatt – még csak elméletileg sem tudta feltételezni, hogy a polgári átalakulást Magyarországon ne a nemesség hajtsa végre. A Batthyány-kormány tehát Petőfi konkrét stratégiai tanácsaiból már csak a költő távolabbi politikai célkitűzései miatt sem kért. Petőfinek viszont rá kellett döbbsen arra, hogy nem csak a „Kánaán” megteremtésére, de még a szükséges aktuálpolitikai irány kikényszerítésére sem létezik megfelelő társadalmi erő. Alig létezett polgárság, a parasztság a tudatlansága folytán bárki ellen – így akár Petőfi ellen is – feltűzelhető volt, sőt még korábbi harcostársainak többsége is kipergett a márciusi ifjak közül, az eszmékkel szemben előnybe részesítve a karriert.

A centrális–perifériális dimenzió

Az egyéni véleményalkotás a centrális–perifériális tengely mentén szerveződik a személyes tapasztalattól a tekintélyek által közvetített tapasztalatig és a tőlük átvett véleményekig.

A centrális régió

A centrális régió az egyén saját tapasztalatai alapján kialakult elsődleges nézeteit tartalmazza, amelyek a fizikai valóság természetére, a társas világra és az énképére adott reflexióiból bontakoznak ki. Például Petőfi esetében:

„Arany kalással ékes rónaság,
Melynek fölötté lenge délibáb
Enyelgve űz tündér játékokat,
Ismersz-e még? oh ismerd meg fiad!

Rég volt, igaz, midőn e jegenyék
Árnyékain utószor pihenék,
Fejem fölött míg őszi légen át
Vándor darúid V betűje szállt;

Midőn az ősi háznak küszöbén
A búcsu tördelt hangját rebegém;
S a jó anyának áldó végszavát
A szellők már régen széthordozák.”

A közbülső régió

A közbülső régióban képviselt, nem elsődleges nézetek funkcionális kapcsolatban állnak a centrális régióval, és azokhoz az általunk tekintélynek elismert emberekhez fűződnek, akikhez információért fordulunk, akikre akkor támaszkodunk, amikor személyes tapasztalatainkra épülő világképünket kialakítjuk. E folyamat során nem csupán a megismerés tárgyairól alakítjuk ki a véleményünket, de azok közvetítőiről is. Mindannyian számos nézettel rendelkezünk a pozitív tekintélyről, de ugyanígy a negatívról is. Az első az „igaz”, a második a „hamis” ügy képviselője.

Petőfi gondolatvilágának e terepén is mélységesen kötődik közvetlen tapasztalataihoz és – talán mert fontosabbnak tartja az eszmét annak közvetítőjénél, vagy mert érzi, hogy egykor maga is olyan tekintély lesz, akihez egy egész ország igazodik – nem iparkodik megjelölni véleményvezéreit:

„Republikánus vagyok lelkestül-testestül, az voltam, mióta eszmélek, az leszek végső leheletemig – írja Petőfi. – Ezen tántoríthatatlanságam, mely soha egy pillanatig sem rendült meg, ez adta ifjú kezembe a koldusbotot, mit évekgig hordoztam, s ez adja most férfikezembe az önbecsülés pálmáját. Azon időben, mikor a lelkeket vették és jó drágán fizették, mikor egy

alázatos görnyedés megalapított jövendő volt, én messze kerültem a vásárt és senki előtt még csak fejemet sem billentettem meg, hanem álltam egyenes fővel s fáztam és éheztem. Lehetnek ékebb, nagyobb szerű lantok és tollak, mint az enyém, de szeplőtlenebbek nincsenek, mert soha lantomnak egy hangját, tollamnak egy vonását nem adtam bérbe senkinek; énekeltem és írtam azt, mire lelkem istene ösztönzött, lelkem istene pedig a szabadság. Az utókor mondhatja rólam, hogy rossz poéta voltam, de azt is fogja mondani, hogy szigorú erkölcsű ember valék, ami egyszóval annyi, mint republikánus, mert a republikának nem az a fő jelszava, hogy »le a királlyal!«, hanem a tiszta erkölcs! Nem széttört korona, hanem a megvesztegethetetlen jellem, szilárd becsületesség a republika alapja... enélkül ostromolhatjátok a trónt, mint a titánok az eget, s le fognak benneteket mennykövezni; ezzel pedig leparittyázzátok a monarchiát, mint Dávid Góliátot!

Republikánus vagyok vallásosságból is.

A monarchia emberei nem hiszik vagy gátolni akarják a világszellem fejlődését, haladását, s ez istentagadás. Én ellenben hiszem, hogy fokként fejlődik a világszellem, látom, miképp fejlődik, látom az utat, amelyen megy. Ő lassan halad, minden száz vagy néha ezer esztendőben tesz egy lépést, de miért sietne? hiszen ráér, mert övé az örökkévalóság. Most újra emeli lábát, hogy egyet lépjen... a monarchiából a republikába. Elébe álljak, hogy szemrehányó tekintetével megátkozzon és megsemmisítsen? nem! leborulok méltóságos színe előtt, fölkelek megáldva, belefogózom szent palástjába, és követem dicsőséges nyomdokát.”

A perifériális régió

Az emberek bizonyos dolgokról közvetlenül alakítják ki elsődleges nézeteiket, ám végtelenül sok jelenséggel kapcsolatban – részben vagy egészben – mások véleményére szorítkoznak (v.ö. a közbülső régióban). A perifériális régiót viszont már csak olyan nézetek vagy elutasított nézetek töltik ki, amelyek pozitív, illetve negatív tekintélyektől származnak – függetlenül attól, hogy az egyén tudatosan felfogja-e vagy maga is levezette-e őket. E hármasság elemei dinamikus viszonyban állnak egymással.

Nos e régióban különösen élesen mutatkozik meg az átlagember és a zseni közötti különbség. Mindennapos jelenség, hogy a szomszéd nagy jelentőséggel, saját gondolataként ad tudunkra egy – mondjuk a kedvenc politikusa által unalomig szajkózott – közhelyet. Ám Petőfi még a közhelyeket is átizzítja összetéveszthetetlenül egyéni látásmódjával, stílusával:

„»Ne válasszunk magunknak csillagot?«
 Szólék én ábrándozva Erzsikéhez.
 »A csillag vissza fog vezetni majd
 A mult időknek boldog emlékéhez,
 Ha elszakaszt a sors egymástul minket.«
 S választottunk magunknak csillagot.
 Az országúton végig a szekérrel
 A négy ökör lassacskán ballagott.”

Egy számára is meghaladhatatlan tekintélyről, az első költőről, Homéroszról pedig így ír:

„Halljátok Homért?
 Dalában a mennyei bolt
 Egy csendes örömnék örök mosolya,
 Ahonnan a hajnali bíbor
 S a déli sugár aranya
 Oly nyájasan ömlik alá
 A tengeri szőke habokra
 És bennök a zöld szigetekre,
 Hol istenek űzik az emberi nemmel
 Boldog vegyülésben
 Játékidat, oh gyönyörű szerelem.”

Az időperspektíva dimenzió

A nézetek megítélhetőségét Rokeach tovább szélesíti az időperspektíva bevezetésével, amely az egyénnek a múlttal, a jelenel és a jövővel, valamint az ezekkel kapcsolatos nézeteire vonatkozik, és arra, hogy ezek hogyan kapcsolódnak egymáshoz. A tág időperspektíva az elfogadott –elutasított nézetek rendszerében az egymással kölcsönhatásban álló múltra, jelenre és jövőre egyaránt kiterjed. A szűk időperspektíva a múlt, jelen vagy jövő túlhangsúlyozását, illetve a valamelyiküknél való megtapadást jelenti, anélkül, hogy tisztázódna a tényezők között lévő kapcsolat és folytonosság. Csak ez az egyetlen vers is tökéletesen mutatja Petőfi nézetrendszerének példamutatóan tág időperspektíváját:

A XIX. század költői

Ne fogjon senki könnyelműen
 A húrok pengetésihez!
 Nagy munkát vállal az magára,
 Ki most kezébe lantot vesz.
 Ha nem tudsz mást, mint eldalolni
 Saját fájdalmad s örömed:
 Nincs rád szüksége a világnak,
 S azért a szent fát félretedd.

Pusztában bujdosunk, mint hajdan
 Népével Mózes bujdosott,
 S követte, melyet isten küldte
 Vezérül, a lángoszlopot.
 Ujabb időkben isten ilyen
 Lángoszlopoknak rendelé
 A költőket, hogy ők vezessék
 A népet Kánaán felé.

Előre hát mind, aki költő,
 A néppel tűzön-vízen át!
 Átok reá, ki elhajtja
 Kezéből a nép zászlaját.
 Átok reá, ki gyávaságból
 Vagy lomhaságból elmarad,
 Hogy, míg a nép küzd, fárad, izzad,
 Pihenjen ő árnyék alatt!

Vannak hamis próféták, akik
 Azt hirdetik nagy gonoszan,
 Hogy már megállhatunk, mert itten
 Az ígéretnek földje van.
 Hazugság, szemtelen hazugság,
 Mit milliók cáfolnak meg,
 Kik nap hevében, éhen-szomjan,
 Kétségbeesve tengenek.

Ha majd a bőség kosarából
 Mindenki egyaránt vehet,
 Ha majd a jognak asztalánál
 Mind egyaránt foglal helyet,
 Ha majd a szellem napvilága
 Ragyog minden ház ablakán:
 Akkor mondhatjuk, hogy megálljunk,
 Mert itt van már a Kánaán!

És addig? addig nincs megnyugvás,
 Addig folyvást küszködni kell. -
 Talán az élet, munkáinkért,
 Nem fog fizetni semmivel,
 De a halál majd szemeinket
 Szelíd, lágy csókkal zárja be,
 S virágkötéssel, selyempárnán
 Bocsát le a föld mélyibe.”

Összegzés

Milton Rokeach a II. világháborút követően azzal a céllal dolgozta ki módszerét, hogy a dogmatikus – különösképpen a diktatórikus – eszmék híveit szembesítse a saját gondolatrendszerükön belül jelentkező ellentmondásokkal. Ennél azonban sokkal többet ért el. Vizsgálata rendkívül nagy segítséget nyújthat minden átlagos gondolkodású embernek ahhoz,

hogy elkülönítse egymástól saját és szerzett nézeteinek rétegét, és megszabaduljon az indoktrináció (valamilyen célnak vagy eszmének alárendelt céltudatos befolyásolás) fenyegető veszélyétől. Az ember, ha az orvos a legvégső veszéllyel fenyegeti, hajlamos abbahagyni a dohányzást és az ivást – egy hétre. Azután – nem utolsó sorban azért, mert még mindig él – visszazökken a megszokott kerékvágásba. Ugyanez a helyzet az indoktrinálható egyénekkkel is. Ideig-óráig mélyen magukba szállva teljesítik fogadalmukat, hogy márpedig ők nem szimpatizálnak többé olyan eszmékkal, mint amelyeket a Csodaszarvas Mozgalom vagy a Turul Szövetség vagy a Nemzeti Akarat Pártja hirdet. Ám kezdeti zavaruk lassacskán komoly hiánybetegséggé fokozódik, úgy érzik magukat, mint a páncélját levedlett rák, mezítenek, bárkinek kiszolgáltatottnak, amíg ismerős szavakkal meg nem szólítja őket egy újabb nemzetvezető: „Talpra magyar!”

Mindenkori vezéreiket követve az indoktrinálható emberek – és jegyezzük meg, sajnos a társadalom többségéről van szó – már csak saját szélkakasságuk könnyebb elviselhetősége miatt is komoly hitelt adnak két Petőfivel kapcsolatos közkeletű megállapításnak:

A géniusz csak egy valamiben több másoknál. Petőfi jó költő volt, de például nem lett volna jó gazdálkodó, mérnök stb.

Ha Petőfi túléli a szabadságharcot, előbb-utóbb ő is megalkuszik az új rendszerrel, és nyugodtan éli öreg napjait.

Milton Rokeach módszere igen alaposan feltérképezi az emberi gondolkodást. De a géniuszt nem. Ugyanis, amíg az átlagos ember egyazon tárgyban egy választ keres, addig ő tíz kérdésre százat, ám már látja a százegyediket, amely egyik kérdésére sem válaszol, és az lesz majd számára az igazi probléma. Ugyanakkor a leghétköznapibb dolog – mondjuk egy tyúk, egy pipa vagy egy bokor –, amely mellett más elmegy, előtte számtalan aspektusában jelentkezik.

„Ha Petőfi túléli a szabadságharcot” – a lehető legképtelenebb feltételezés. Nemcsak azért, mert nem élte túl, hanem ha élete egészén és az általa teremtett univerzumon elgondolkozunk, nem is élhette túl. Mert ez az univerzum az ő halálával került fel az égre, és vált tökéletessé. Mint Balassit a vak pillanat sebe, vagy mint Juhász Gyulát az önpusztító indulat, úgy veszejthet el mindnyájunkat a sors. De hogy három esztendővel a halála előtt azt írja valaki:

„Ott essem el én,
A harc mezején,
Ott folyjon az ifjui vér ki szivembül,
S ha ajkam örömteli végszava zendül,
Hadd nyelje el azt az acéli zörejt,
A trombita hangja, az ágyudörejt,
S holttestemen át
Fújó paripák
Száguldjanak a kivivott diadalra,
S ott hagyjanak engemet összetiporva. –
Ott szedjék össze elszórt csontomat,
Ha jön majd a nagy temetési nap,
Hol ünnepélyes, lassu gyász-zenével
És fátyolos zászlók kíséretével

A hősokeket egy közös sírnak adják,
Kik érted haltak, szent világszabadság!”

És ez beteljesült... Beteljesült, mint az ōsrobbanás, amely univerzumot hozott létre...

Ez a próba, amelynek Petőfi gondolkodását alávettem, bizonyoságul szolgál azon feltételezésem igazolására, hogy igenis létezik Petőfi-univerzum – amelynek Napja maga a géniusz, bolygói a legnagyobb versei és kiemelkedő prózai művei, kisbolygói és meteoritjai pedig összes többi írása –, és a költő minden alkotása e mikrokozmosz teljességéhez gravitál, amelynek ősanaga nem más, mint a szabadság. Petőfi Sándor művei tehát teljességgel alkalmatlanok arra, hogy bármilyen szélsőséges, kirekesztő csoportosulás vagy diktatórikus rendszer építőtégláiként szolgáljanak, mert egyszerűen szétmarják nemtelen felhasználóikat.

Nándi Mihály: Petőfi városai

Az irodalmi földrajz is, tanúsága szerint Petőfi Sándor az alábbi helyiségekben fordult meg Magyarországon:

Abonyban, Aggteleken, Andornaktályán, Aszódon, Badalón, Balassagyarmaton, Bánffyhunyadon, Bején, Bencencen, Bereckén, Beregszászon, Berencén, Berzétén, Besztercén, Biharban, Bihardiószegen, Bisztranyíresen, Borjád

(„A rendek Báthori Istvánt és Kinizsi Pált küldték Corvin János után. A két sereg 1490. július 4-én a Sárvíz mellett, Gyöng és Borjád között, a Csont-hegynél ennek dacára megütközött. Véres küzdelem alakult ki. Elesett Cecei Máté, Corvin alvezére és Dombai Ferenc, Újlaki bandériumának parancsnoka. A herceg serege megfutamodott. A győztesek nem üldözték a menekülőket. Birtokba vették a tábort, és zsákmányra éhesen a szekerekre és a málhákra vetették magukat. A közkatonák gazdagon hímzett királyi ruhák, drágakövekkel kirakott arany edények, ezüst holmik között turkáltak. Ki, mit talált, azt zsákmányul vette. Széthordták az oly sok esztendő alatt összegyűjtött értékes tárgyakat, aranyakat. A környékbeli parasztok csapatai hasonlóképpen rabolni kezdtek. A közeli tanyákra, erdőbe jutott társzekereket, hajtóikat lemészárolva, mind kifosztották. Corvin János hívei is, visszalopakodva, iménti ellenségeiket megszegyenítő buzgalommal prédáltak. A herceg e napon, nem csak vereséget szenvedett, de több százezer aranyat veszített. A legnagyobb csapás az országot érte, amely megtagadta Mátyás kijelölt örökösét, és kincstárát is hagyta elveszni”¹⁾),

Budán, Buziásfürdőn, Cegléden, Cinkotán, Debrecenben, Désen, Déván, Diósgyőrött, Dömsödön, Dunavecén, Egerben

(„Idelátszik a hegy is, hol

Dobó a hír könyvibe
 Nagy neve örök betűit
 Török vérrel írta be.
 Hej, az volt ám még az ember,
 Biz az ám!
 Míg olyan lesz, sok víz elfoly
 A Dunán.”²⁾,

Eperjesen, Erdődön, Esztergomban, Fehéregyházán, Héjjasfalván, Füzesabonyban, Gödöllőn,
 Gyöngyösön, Győrött, Hatvanban, Hegyalján, a Hortobágyon, Karánsebesen, Kassán,
 Kecskeméten, Kiskőrösön, Kiskunfélegyházán, a Kiskunságon, Kolozsvárt, Koltón,
 Körösladányban, Kunszentmiklóson, Losoncon, Ludányhalászin, Lugoson, Mádon,
 Marosvásárhelyen, Mezőberényben, Mezőtúron, Miskolcon, Munkácson, Murányban, Nagyaron,
 Nagybányán, Nagykárolyon, Nagykőrösön

(„És amilyen maga ez a csárda,
 Olyan a vidéke,
 Körülötte a homokbuckáknak
 Se' hossza, se' vége.
 A meztelen homokban alig teng
 Egy-két gyalogbodza,
 Mely fekete gyümölcsét nyaranként
 Kedvetlenül hozza.

A harangszó a távol falukból
 Meghalni jár ide,
 S az eltévedt madár körül néz csak
 S odább megy ízibe.
 Még a nap sem süt itt úgy, mint máshol;
 Bágyadtabb sugára,
 Mintha szánakozva tekintene
 Ez árva csárdára.

A csárdától vagy száz lépésnyire,
 Kopár dombtetőn fent,
 Senki által meg nem látogatva,
 Áll egy régi kőszent;
 Ennek is valaki egy kopott tarisznyát
 Akasztott nyakába,
 Mintha mondta volna: menj isten hírével,
 Mit állsz itt hiába!”³⁾,

Nagymajtényban, Nagyszalontán, Okányban, Ostffyasszonyfán

(„Egy öreg, táblabíró formájú bácsi lassan felállott, és meg-simogatta kopasz fejét. Dikciós modorban kezdett beszélni: – A haza elveszett. A szabadság elveszett Mit csináljunk mi jámbor

emberek, kik itt maradtunk élőhalottaknak? Minden elcsendesült már, és a paraszt ismét dalolva jár az eke után. Halljátok, hogy zeng a nótától a szőlőhegy? A nép megnyugodott sorsában, hagyjuk őt pihenni. Újra vértengerbe akarjátok borítani az országot? Bizony mondom nektek, hogy kialudt az a nagy tűz, mely az ország egyik szélétől a másikig lobogott. – De a hamu alatt parázs van! – kiáltott közbe a gerillavezér. – Lehet – mondta az öreg követ. – Ti tudjátok, én nem. De ha meghalni kell a hazáért, hívjatok engem is, mert élni érte már úgyse tudok.”⁴⁾

Ozorán, Pápán, Pécelen, Pencen, Pécssett, Peleskén, Pesten, Piskin, Pomázon, Pozsonyban, Rimaszombatban, Rozsnyón Salgón, Sárbogárdon, Sárospatakon

(„Szebbnél szebb tájakon járok, barátom; ma a Hegyalján jöttem keresztül. Szerencsnél legszebb a kilátás. Délre hosszú, hosszú rónaság le egészen a Tiszáig; keletre az egykori tűzokádó, a tokaji hegy, mely magában áll, mint a hadsereg előtt a vezér. Ott áll magas fejével, kék köpönyegben, komoly méltósággal; tövében Tarcal városa. Éjszakra a többi hegyaljai hegyek, hosszú sorban; alattok Tálya és Mád. E városokban laknak, e hegyeken, az öröm istenei, innen küldik szét a világba apostolaikat, a palackba zárt aranyszínű lángokat, hogy prédikálják a népeknek, miszerint e föld nem siralomvölgye, mint a vallás tartja. Lelkesedve néztem jobbra-balra, előre-hátra; úgy nekilelkessedtem, mintha én ittam volna ki a legékesebben szóló apostolt. Az idő is gyönyörű volt: felhőtlen, verőfényes, derült nyári reggel... – hejh, jártam én erre már rossz időben is. Debrecenből utaztam Pestre, 1844-ben, februáriusban, kopott ruhában, gyalog, egypár húszassal és egy kötet verssel. E kötet versben volt minden reményem; gondolám: ha eladhatom, jó, ha el nem adhatom, az is jó... mert akkor vagy éhen halok, vagy megfagyok, s vége lesz minden szenvedésnek. Egyes-egyedül mentem itt a Hegyalján; egy lélekkel, egy élőlényel sem találkoztam. Minden ember födelet keresett, mert iszonyú idő volt. A süvöltő szél havas esőt szórt reám. Épen szemközt jött. Arcomon megfagytak a könnyek, melyeket a zivatar hidege és nyomorúsága fakasztott. – Egy héti kínos vándorlás után Pestre értem. Nem tudtam, kihez forduljak? nem törődött velem senki a világon; kinek is akadt volna meg a szeme egy szegény, rongyos kis vándorszínészen?... A végső ponton álltam, kétségbeesett bátorság szállt meg, s elmentem Magyarország egyik legnagyobb emberéhez, oly érzéssel, mint amely kártyás utósó pénzét teszi föl, hogy élet vagy halál. A nagy férfi átolvasta verseimet, lelkes ajánlására kiadta a Kör, s lett pénzem és nevem. – E férfi, kinek én életemet köszönöm, s kinek köszönheti a haza, ha neki valamit használtam vagy használni fogok, e férfi: Vörösmarty. – Mindezeket, sőt egész életem sanyarúságait végiggondoltam, amint a Hegyalján jöttem.”⁵⁾

Sárszentlőrincen, Segesvárt, Selmecbányán, Simontornyán, Somoskőn, Sopronban, Soroksáron, Szabadszálláson

(„– Esti tíz óra felé – mi már lefeküdtünk – örült kurjongatás vert fel álmomból. A pap fiát éltették mint megválasztott követet. A ház népe már előzőleg figyelmeztetett rá, hogy a pap az egész várost itatja. Miután azt látták az alávalók, hogy sem rágalommal, sem meggyalázással nem tudják a népet előlem elhódítani, a végsőre vetemedtek: borral és pálinkával vették el a szegény, szánakozásra méltó nép esztét... Szabadszálláson egyhangúlag, szavazás nélkül kiáltották ki követnek a pap fiát!... Fiúk, higgyétek el, szent igaz, hogy így történt, nem hamisítottam egyetlen tényt sem, isten engem úgy segítjen! – Táncsics, aki ekkor már biztos mandátum birtokosa volt, s aki Petőfi mellett szintén kiáltványt intézett a néphez aztán a szerkesztő, Pákh Albert, meg a Marczius Tizenötödike egész munkatársi gárdája valósággal dühtől remegve hallgatták a költő beszámolóját, amelyet csak néha szakított meg feleségének egy-egy közbevetett megerősítő szava.

Hamarosan egyéb alkalmi tudósítók is befutottak, akik elmondották, mi mindennel agitáltak ott lenn a kaputosok a költő ellen: hogy elmondták őt kommunistának, meg republikánusnak, meg hogy tót királyt akart a magyar nép fölé állítani.”⁶⁾,

Szalkszentmártonban, Szászsebesen, Szatmárnémetin, Székelyhídon, Székelykeresztúron, Székesfehérvárott, Szelindeken, Szerencsen, Szolnokon, Taksonyban, Tápióságon, Tápiósápon, Tarcalon, Tordán, Tunyogmatolcson, Ungvárt, Vácott

(„A koronát a vasúton el akarták lopni. Szolnok helyett Vácra indult a vonat, hol Simunicstot lenni hallották. Palota táján vette észre egy utazó, hogy Vácra mennek, s úgy fordították vissza a vonatot. Éjfél volt, a vonat ablakai a hidegtől be voltak fagyva. – A debreceni útban fölfordult a szekér, mely a koronát hozta. – A követek Pesttől Debrecenig mindig kártyáztak, s itt, akikkel legelőször találkoztam, arról értekeztek fülem hallatára, hogy a ferblit sántával vagy sánta nélkül jobb-e játszani? azon pillanatban, midőn a Pest melletti eldöntő csata hírért vártuk, midőn a nemzet az élethalál-perceket élte! ilyen elaljasodást alig mutat a világtörténet.”⁷⁾,

Vajdahunyadon, Várgedén, Veszprémben, Visegrádon, Vízaknán és Zágrádban.

---

¹ Ballai László: Megfelelt a Napnak

² Petőfi Sándor: Egri hangok

³ Petőfi Sándor: A kutyakaparó

⁴ Krúdy Gyula: Az asszonyfái szüret

⁵ Petőfi Sándor: Úti levelek 11.

⁶ Supka Géza: 1848–1849

⁷ Petőfi Sándor: Históriai jegyzetek

Lukáts János: Vác

a fovárosok kis vetélytársa

„Száz vasutat, ezeret! Csináljatok, csináljátok... ” – zakatolnak fülemben a költő sorai, miközben suhan velem a vonat. A „zónázó” alig félóra alatt ér célba. Pest-Vác: 1846 nyarán ez Magyarország első vasútvonala volt, s az első szerelvényen ott utazott – sokadmagával – a kor két

vezérférjija is: Széchenyi István és Kossuth Lajos. Bizonyosan nem véletlenül lett a hazai vasút első célállomása Vác, a közeli, elegáns kis püspökváros. Pesten meg különböztetett, irányjelző szerepe volt és van ma is: a gazdag sétány a Váci utca, a gyárnegyed forgalmas gerince a Váci út, mindkettő észak felé vezet. A váciak vegyes érzelmekkel visel tettek a vasút iránt: a jeles napon leégett Vác szegénynegyede, a Tabán városrész. Ez rossz ómen volt. A vasút pedig ettől kezdve inkább Pestre vitte az árusokat is, a vásárlókat is. A nagy tettek néha kiszámíthatatlan végre vezetnek.

A Duna folyó és a Naszály hegy között Vác hosszan nyúlik el észak-déli irányban, a főúton egymást érik a kisebb-nagyobb terek. Újabban kialakítottak egy sor belsőudvart, üzlettel, szökőkúttal, padokkal.

A város keletkezéséről a következő legenda maradt fenn: Géza király a XI. században itt gyűjtötte össze hadait, amellyel Salamon legyőzésére készült. Az erdőből agg remete lépett a király elé, és diadalt jövendölt neki. A remete neve Vác volt. A király győzelme esetére új templom alapítására tett ígéretet. Géza le győzte Salamon seregét. Aranyagancssal ekkor egy szarvas bukkant elő az erdőből, a királyt egy folyóparti sziklára csalogatta, majd a Dunába vetette magát, és eltűnt. Géza értett a jelből: a sziklabércre alapította fogadalmi templomát, a templom körül a települést pedig, a remete emlékére, Vácnak nevezte. A szikla helyén ma a ferencesek temploma áll, a tér Géza király nevét viseli.

Géza és Szent László Vácot akarta az ország fővárosává tenni. Hegy és víz között feküdt, jól védhető város volt, István óta az ország egyik első püspöksége. A Duna hajókat hordott a hátán, Vácot híd kötötte össze a szigettel. Aztán mégsem ez lett a főváros. A hegy elállta a terjeszkedés útját, a folyó gyakran kiöntött, a hajóhidat jégzajlásakor szét kellett bontani. A kereskedelmi utak délebbre húzódtak, Budánál, Pestnél, ezek lettek a fővárosok (így, többes számban mondták sokáig). De azért járt itt Zsigmond király, járt Hunyadi János, Mátyás pedig 1485-ben országgyűlést tartott Vácra. A fényes események között voltak fekete napok: 1241-ben a tatár kán fölégette a várost, lakóit kardélre hányatta. Éppen háromszáz évvel később, 1541-ben Vác a budai basa kezére került. Tízezer fős török garnizon települt Vácra, valójában Buda pajzsa lett észak és kelet (Eger, Fülek, Érsekújvár) felé. Fürdő, minaret, épített kő vízvezeték a dukai hegyekből - a törökök hosszú időre berendezkedő hódítók voltak. (Keresték a keresztény templom kincseit, nem találták, az előrelátó barátok a templom értékeit még időben a nógrádi várba menekítették, és ott jó mélyre ásták.) A vár köveit beépítették a házak pincéibe, az utcák kövezetébe. Az egy Hegyestoronny maradt meg, ma lakóház, mutatós díszlet a Duna-parton. A béke a török idők elmúltával sem vett öröklakást a Naszály hegy alján. A vár kapitánya Bottyán János lett, de a város kereskedő népe, a rácok nem voltak Rákóczi hívei, 1703-ban felgyújtották Vácot. A rácok idővel eltűntek, talán átszivárogtak a szemközti Szentendrére. A „rác templom” megmaradt, ma inkább múzeumként szolgál.

Kollonich érsek kiűzette a városból a reformátusokat, el is költöztek, no, nem túl messzire. A város- és megyehatár akkori ban ott húzódott, ahol ma a Kőkapu áll. Ott alapították meg Kisvácot – immár Nógrád megyében. A két város kezdettől összenőtt, a megyehatár idővel távolabbra tolódott. Jött aztán egy másik püspök, az osztrák-cseh Kollonich után az olasz Migazzi, Vác legnagyobb jótevőinek egyike. Templomot épített, püspöki palotát, nevelő intézetet, a lábak alá kövezetei rakatott, a fejek fölé fasort telepített. A szerencse újra rámosolygott Vácra, de Migazzira bizonyosan, 1764 nyarán uralkodói vendégségnek adott helyt a város öt napon át.

Mária Terézia királynőt elkísérte férje, Lotharingiai Ferenc, a német-római császár, valamint két fiuk, József és Lipót, még abban a században mindketten királyok lesznek. Tiszteletükre épült a Kőkapu, az ország egyetlen (klasszikus értelemben vehető) diadalíve. Tömör, klasszicista mű, a négy koronás vendégre márvány dombormű emlékeztet. A kapu magassága húsz méter, a belső szélessége mindössze öt – ma csak északról *dél felé* haladhatunk át a diadalív alatt, az *észak felé* utazóknak ki kell kerülniük a kaput.

A város főtere március 15-e nevét hordozza, az ország legegységesebb barokk tereinek egyike, paloták sora szegélyezi a háromszögletű teret. Talán egész Vác legszebb épülete, amelyet Migazzi püspöki palotának építtetett, itt szállt meg a császári királyi vendégsereg is. Egy fél évszázaddal később azonban az épület a siketnémák intézete lett, e tisztében első az országban. Az oktatás alapjait Cházár András vetette meg, módszerét egész Európából jöttek tanulmányozni. De különös sorsváltáson ment át egy másik épület is, a város szélén, a Kőkapu és a Duna között. „Nemes ifjak nevelő intézete” céljából alapította Migazzi 1777-ben. Ausztria megirigyelte az ötletet, az iskolát Bécsben állították fel. Bölcsebb dolog – gondolták –, ha királyi szem előtt nőnek nagyra őfelsége leendő hívei. Az épület afféle labirintus, belső udvarokkal, égbe nyúló kápolnahomlokzattal. A funkciója aztán nagyot változott, 1855-ben „letartóztató intézet” lett: a váci börtön előtt állunk. 1956-ban néhány napra megnyíltak a politikai elítéltek cellái, a rabok azonban félték a volt rabtartók bosszújától, a váratlanul jött szabadságtól. Amint az utcára léptek, szaladni kezdtek. A váciak házaikba hívták és civil ruhába öltöztették a frissen szabadultakat. Aznap este egész sor jól öltözött, fakó arcú férfi szállt föl a pesti vonatra... A börtönfal közepén vasakból hegesztett riasztó kompozíció, emberalakot formáz, körülötte felhalmozott utcakövek, amelyek forradalom idején jutnak szerephez. A szobor mellett mintha faág nyúlna fölfelé, 1942-ig váratott magára (vagyis több mint százhatvan évig!), ekkor Schmidt Golgotáját eltávolították, és előtűntek Maulbertsch alakjai. Ma - megnyugvással látja a látogató – Schmidt hajdani oltárképe is megtekinthető a jobb oldali templombejáratnál – roppant érzelmi töltésű, lenyűgöző alkotás.

A Nagytemplommal szemben, az országút túloldalán emelkedik a püspöki rezidencia. Mellette a 60 ezer kötetes könyvtárnak külön palotát emeltek. A két épületet az angolkert sötét lombozata teszi harmonikussá. A parkot hullámvonalú „toszkán boltívek” határolják, előtte Szent István király szobra. Baljában kardot tart, jobbával keresztet emel a magasba, és mintha térdet hajtana a szemközti templom felé.

A Nagytemplom mögött húzódik a csöndes Báthory utca. Az egyik sarokházon tábla emlékeztet: ebben a házban laktak Petőfi Sándor szülei az 1847-48-as években. „A jó öreg kocsmáros” ide húzódott vissza sikertelen kiskunsági vállalkozásai után, az édesanya innen járt Pestre – immár vonattal! – hírneves fia föl keresésére. Petőfi pedig, egyik látogatása során, ebben a földszintes sarokházban írta *Anyám tyúkjá* című versét. Férj és feleség 1849 nyarán néhány nap különbséggel halt meg, a háború okozta kolerában. Költő-fiuk alig két hónap múlva esett el Segesvárnál.

Az út túloldalán emelkedik, kétsaroknyi hosszúságban az úgynevezett Vörösház. A püspöki uradalom gazdasági központja volt, öles falakkal, boltozatos kapukkal, méreteres udvarral. Mértéktartóan nagyvonalú épület, a magyar vidéki barokk építészet szép példája, színe sötét bordó.

Aki a tekintetét magasabbra emeli, ellát a Naszály zöld tömbjére. Hullámos hegygerinc, 652

méter, valóban szép szál hegy a Nagy Szál (mert így hívták hajdanában). Lehetne akár a Cserhát előőrse is, de a geográfusok önálló szigethegynek mondják. Nevezetes látnivalója a Násznép-barlang, rejtélyes kürtői és víznyelői máig feltáratlanok. Viszont kincsvadászok időnként fölkeresik, az a hír járja ugyanis, hogy „görbe ország” szegénylegényei itt ásták el a kincsüket.

Vác nyugati oldalán a Duna látványával alig lehet betelni. Partján a váci Duna-korzó „emléket őriz” a fővárosból: a Parlament építésekor a Duna-part kovácsoltvas díszkorlátját részben eltávolították, azóta a váci korzó ékessége a Feszl Frigyes tervezte korlátsor.

Vác mindig is a vizek városa volt, a víz kezdetben a molnároké és a hajósoké volt. De már Széchenyi lelkesen látogatta a váci regattaversenyeket, a magyar evezőssport „bölcsojét látta a váci Duna vizén ringani”. Evezni és úszni szinte „kötelező ismeret” Vácon, a szigetre átúszni azért embert próbáló teljesítmény.

A délutáni feketét már a Remete kávézóban fogyasztjuk, Vác remete és az aranyagancsos szarvas ezúttal falikép az épület homlokzatán. A szemben fekvő partszakaszt Pokol-szigetnek hívják, legfőbb intézménye nem oly rég még a Pokol csárda volt, amely mára elhagyott bagolyvár lett. A komp óránként kel át a szigetre, a csárda Tahí felől hídon is elérhető. A legszebb panoráma a Pokol csárda hajdan volt teraszáról esik Vácra.

1849-ben a város háromszor is a hadi események középpontjába került. Görgey itt tette közzé kiáltványát, amely békét kívánt teremteni az alkotmányosság és a császárhűség között. Áprilisban aztán Damjanich seregei Vácnál talákoztak szembe Götz osztrák tábornok csapataival, a tavaszi hadjárat egyik legvéresebb ütközetét vívták a Gombás-patak hídjánál. Az ütközetben Földváry Károly alezredes csapattestével áttörte az osztrákok középső egységeit, elfoglalta a hidat, a Duna-partot, a császári hadrend felbomlott. Földváry alól két lovat lőttek ki, köpenyén tizennégy golyó ütött lyukat. Adjutánsa erős, pihent lovat sürgetett az alezredes számára, de **„Gebét neki, gebét! – hos Damjanich szála, – Tudom, holnap azt is kilövik alóla!”** – a költő (Pósa Lajos) a győzelmet és a győzők vidám pillanatait örökítette meg versében. Damjanich, Földváry nevét utca, tér, iskola őrzi Vácon. Götz tábornok elesett a váci csatában, bátor ellenség volt, díszes síremlékét a város tisztelettel tartotta rendben. A XX. század második felében hamvait Ausztriába szállították. Vajon miért hagyta családja, városa és nemzete az elesett tábornokot idegenben nyugodni százötven évig? Vajon miért szállíttatják el az utódok százötven év után a tiszteletben tartott elesettet? Az ütközet emlékére a híd közelében négyszögletes halom magasodik, fölötte obeliszk, zöldre festve, a tetején aranyló ágyúgolyó. Az ütközetben a Gombás-patak hídján a kőszenteket is fegyvergolyó és kartács tépte, csonkán álltak ott száznál több évig, századunkban újrafaragták őket. 1849 júliusában Görgey visszaszorította az orosz előőrseket, maga a hadsereggel kelet felé húzódott, a szabadságharc utolsó heteit élte a város, az ország. Vác polgárai utcai harcokban segítették a honvédsereget, ezért az orosz fővezér a város felgyújtását rendelte el. Zichy Hippolit kanonok-plébános ekkor a saját életét kínálta cserébe a város megmentéséért. Paskievics méltányolta Zichy kanonok felajánlását, meghagyta életét, a városban pedig felégetés helyett szabad rablást rendelt el. Zichy Hippolit nevét utcátábla őrzi Vácon, de ezt a történelmi adalékot nemigen emlegették az el múlt fél évszázadban.

A Március 15. tér északi oldalán 2015 óta ismét régi helyén áll az I. világháború váci hőseinek a szobra, az eredeti szobrot 1933-ban emelték, másfél évtizeddel később elmozdították helyéről.

Már túl a Gombás-patakon, túl a temetőn, az országút mellett, Pest felé találjuk a

Hétkápolnát. Ósi búcsújáró hely ez, valójában egyetlen kápolna és a keresztút hét apró stációja. Évszázados fák alatt, enyhén emelkedő domb tetején áll a templomocska, mellet te szabadtéri oltár. Távoli vidékekről keresik fel mai napig is, Mária-ünnepeken, egész falvak népe. Ők még hordozzák a környező megyék, eldugott falvak népviseletét. A domb tövében forrás fakad, úgy mondják, vize gyógyító hatású, elsősorban szembetegeknek. Mások úgy tartják, Vác legjobb vize a Hétkápolna-forrásé. Elfáradtunk a hosszú nap után, enyhítsük a szomjunkat ebből a vízből, és az se baj, ha ebben-abbban a dologban majd tisztábban látunk.

Nándi Mihály: Petőfi mecénása

Ha az a fekete-fehér, Louis Daguerre eljárásával készült arcmás, amelyen Petőfi Sándor, szomorkás-szigorú tekintettel, kissé oldalvást beállítva egy mai divatlapban jelenne meg, feltétlenül ott állna alatta, hogy „öltöny: Tóth”. Tudvalevő, hogy a divatos pesti ifjak az 1840-es évek derekán Tóth Gáspár mester atilla szabású „fekete magyarjait” viselték.

„A szekér indult és én gondolatokba mélyedtem... – írja Petőfi Sándor 1845-ben az *Úti jegyzetek*ben. – Nem tudom, meddig mehettünk, meddig nem, mikor e rémítő kiáltás hatott füleimbe:

– Megállj!

A szekér rögtön megállott, ajtaja föl pattant, s előttem egy szilaj tekintetű ifjú termett, ki pisztolyt szegezve mellemnek, rivallt rám:

– Meghalsz!

– Kegyelem! – jajdultam föl, s reszketve, akadozva folytattam –: csak életemnek irgalmazz... örömet odaadom erszényemet... bár tartalmastul sem ér sokkal többet, mint ha egészen üres volna: hisz én magyar költő vagyok... segédszerkesztő voltam, a »Pesti Divatlap«-nál... aztán még eljöttömkor adósságot is fizettem... Tóth Gáspárnak tartoztam egy atilla s nadrág árával... a verseim sem igen kelnek, mindamellett, hogy szörnyen dicsérik... láthatod hát, hogy nem lehet sok pénzem... de szívesen átadom, amim van, csak életemet ne bánts!...

Ilyeneket habartam össze-vissza, mint afféle megijedt ember, míg a lélegzetből ki nem fogytam; a megtámadó ifjú ezt felelte hideg vérrel:

– Nekem nem kell hitvány erszényed... nekem életed kell, ármányos életed! Tudd meg, hogy én azoknak az ifjú lángelméknek egyike vagyok, kik verseket küldtek a »Pesti Divatlap«-ba, s akiket te galádul kizártál az irodalomból... mert értésünkre esett, hogy az új nevek versei a te kezeden mentek keresztül. Én magam küldtem be hozzátok vagy százötven költeményt, s te mind halálra ítélted... ezért te is meghalsz!

A pisztoly durrant, én meghaltam, és... fölbredtem. Megvallom, hogy ez az álom egész utamon ijesztgetett. Hátha beteljesedik, gondoltam aggódva, mert nincs dühösebb nép a megbukott poétáknál.”

Az álomban feltűnő Tóth Gáspár azonban nem csak a magyar divatszabászat, de a magasabb kultúra támogatásában is jeleskedett, mint azt Arany János 1848. ápr. 22-iki, Petőfihez írt leveléből megtudhatjuk: „Nem ugyanazon néplapról beszélsz-e, melyről a Pesti Hírlap 15. számában említés tétetik, melyre Tóth Gáspár gyűjtött előfizetőket, s melynek szerkesztőségére konkurzus határozott?”

Egy divatszabászat egyben szalon is, a belváros prominens személyeinek, az haute-crème találkozóhelye, és nem csak az új bécsi vagy párizsi haute-couture-ről, vonalakról és anyagokról, de politikáról, színházról és irodalomról is folyik a szó. Tóth Gáspár szabómester pedig az alakuló magyar polgári nyilvánosság egyik központi figurája, a Nemzeti Kör lelkes tagja. (A nagy árvíz után a magyar színészet oly kitűnősegei horgonyoztak le a Magyar utcai Lamacs fogadóban, mint Megyery Károly, Lendvay Márton és Egressy Gábor. Ugyanide jártak Vörösmarty és köre, így Fáy András, Tóth Lőrinc, Garay János, Erdélyi János, Irinyi József, Kazinczy Gábor és Bajza József. A magyar nyelv éppen úgy szívügye az aktoroknak, mint az auktoroknak! Ezekből pohárürítés nem csupán pohárürítéshez, hanem hazafias mozgalomhoz, köralapításhoz is vezetett.)

Tóth Gáspár igazi gentleman-ként a Kör minden illusztris tagját lekörözte azon nagyvonalú gesztussal, amelyet költészetünknek tett. Ahhoz, hogy ezt megtehesse, egy toprongyos, de fejét büszkén felvető alaknak kellett elhaladnia a táblaüveg-ablak előtt.

- Ez ki?
- Valami költő.
- Inkább színésznek nézem.
- No, akkor egyenesen Zsibóból gyalogolhatott ide ez az aktor.
- Vándor-aktor.

Nevetés.

- Zsibóból?
- Hát ahol Wesselényi Miklós báró nevezetes vadászatait teátristák játékaival bővíti ki. Ernyi, Láng, Sáska, Megyery az ottani színekörből indultak meg az országos hír felé.
- Az öreg Wesselényi, vagy a szabadelvű Wesselényi vadászataira gondol kegyelmed?
- Uraim, ne becsüljük le az öreg Wesselényit, aki a vadászat bevégzésével soha el nem engedte a szalonias öltözéket.

„A végső ponton álltam, kétségbeesett bátorság szállt meg, s elmentem Magyarország egyik legnagyobb emberéhez, oly érzéssel, mint amely kártyás utósó pénzét teszi föl, hogy élet vagy halál – emlékszik vissza Petőfi az *Úti levelek* 11-ik részében arra, midőn 1844 kora tavaszán, szakadozott nyári ruhában, csontsoványan, az apostolok lován megérkezett Pestre. Huszonegy éves kora dacára már kiszolgált baka, leszerelt obsitos, hányatott színészsors áll mögötte, kigyógyulás a tífusból, és persze rengeteg koplalás, nélkülözés. Úti felszerelését egy ólmos bot, foldott batyujában egy kötegnyi vers teszi ki. – A nagy férfi átolvasta verseimet, lelkes ajánlására

kiadta a Kör, s lett pénzem és nevem. – E férfi, kinek én életemet köszönöm, s kinek köszönheti a haza, ha neki valamit használtam vagy használni fogok, e férfi: Vörösmarty.”

Vörösmarty Mihály elolvasta Petőfi verseit. Tetszettek neki. De még mennyire. Hiszen ez egy új – Vörösmarty. A Nemzeti Kör napirendjére tűzte hát a Petőfi-versek kiadását. Micsoda? Hördült fel egyszerre az összes többi költő. „Költődajkák lennénk mi? Versírók kisededóvodája akar a Nemzeti Kör lenni? Kapaszkodjék ki-ki maga! Minket sem segített senki!” A levegőbe öklök csaptak. Csak Tóth Gáspár jegyezte meg nyugodtan:

– Én megbízom abban, amit Vörösmarty mond. Rosszat nem ajánlhatott!

És egymaga vállalta a Petőfi-kötet nyomtatási költségét! Továbbá harminc pengő forintot is előlegezett a költőnek, hegy megéljen egy ideig, sőt egy remekbe szabott magyar ruhát is ajándékozott neki!

„Aki Petőfit szerette – írja Jókai – méltán megsüvegelheti őt, mert ő volt a költőnek első és egyetlen Maecenas.”

Igazán megemlékezhetett volna maga Petőfi Sándor is Tóth Gáspárról. Részletek (ruhaajándékozás, előleg) nélkül. Ahelyett, hogy „E férfi, kinek én életemet köszönöm, s kinek köszönheti a haza, ha neki valamit használtam vagy használni fogok, e férfi: Vörösmarty.” valahogy így: „E férfiak, kiknek én életemet köszönöm, s kiknek köszönheti a haza, ha neki valamit használtam vagy használni fogok, e férfiak: Vörösmarty Mihály és Tóth Gáspár.”

Már csak azért is, mert egy mecénás csaknem olyan ritkaságszámba megy honunkban, mint egy Vörösmarty Mihály.

Dull Ernő: Kilökődve Európa antichambre-jába

Az utóbbi tizenkét esztendőben Magyarországon a történettudományok előszobájában inasok sereglete kezdett iparkodni a fennálló rendszer politikai legitimitásának a Habsburg-házéba gyökereztetésén, valamint uralkodóik történelmünkben játszott szerepének tisztára mosásán – mint azt már a *Marczius Tizenötödike* küldetéséhez híven, korábbi számainkban is illusztráltuk. A bűvésztrükkök sora azzal kezdődik, hogy mekkora költséget – és persze költségvetési hiányt – jelentett a Habsburgoknak a XVI—XVII. században a magyarországi végvárok és katonaság fenntartása, és azzal végződik, milyen megnyugtatóan rendeződött az ellenforradalmi rendszer legitimitása József főherceg mint ideiglenes államfő fellépésével 1919 őszén – tudniillik a szentkorona-eszme alapján.

Ami a Habsburgok törökellenes erőfeszítéseit illeti, annak kudarcát könnyű belátni, hiszen Magyarországot, amelynek trónjára pedig szuverén uralkodóként a legnagyobb makacssággal

igényt tartottak, százötven esztendeig nem sikerült felszabadítaniuk az oszmán iga alól, és hogy Szent István államának az egyharmadán végül is berendezkedhettek, azt mindenek előtt azoknak a vitézi rétegeknek köszönhetők, amelyeket – immár számukra fölöslegessé válva – a Rákóczi-szabadságharc letörésével végül, csakúgy, mint tűzszerészek a magyar várakat, eltűntettek a föld színéről. József főherceg működésének Szent István koronájára visszavezetett jogszerűsége pedig azért képtelenség, mert – egészen 1918-as bukásukig – a szentistváni Magyarország újjáélesztésére irányuló törekvések legfőbb gátját, a Habsburgok jelentették. Olyannyira, hogy 1848-ban a nemzetiségeket is fellázították ellenünk az önkormányzat ígéretével, amelyet persze megtagadtak, amikor az orosz szuronyok segítségével stabilizálták helyzetüket.

A Habsburgok nem csupán gátlástalanul igénybe vettek minden lehetséges eszközt magyarországi hatalmuk védelmében, de hazánk fejlődésének is esküdt ellenségei voltak. A belső feudalizmust védő hazai erők részeként is, még inkább az államhatalom birtokában, II. József rendszerének összeomlásától fogva a legszerényebb reformoktól is mereven elzárkóztak, és pusztán taktikai célzatú látszatengedményekkel manipuláltak. A XIX. század első felére Magyarországon a paraszti birtokterület addig szakadatlan bővülésének hirtelen és szükségszerű meglágyodása miatt milliókra nőtt azoknak a száma, akiknek már csak a megélhetésükhöz szükségesnél jóval kevesebb föld állott rendelkezésükre, és akikre a feudális viszonyok között a teljes elnyomódás várt. A polgári irányba való átlendülést azonban a Habsburgok körmönfont birodalmi rendszere és gazdaságpolitikája lehetetlenné tette, hiszen a rendi látszatszabadság dacára minden politikai kérdés Bécsben dőlt el, a magyarországi tőkefelhalmozás nem indulhatott meg az örökös tartományoknak nyújtott preferenciák miatt, ugyanakkor az osztrák tőke Magyarországra történő behatolását is tiltották.

A Habsburg-dinasztia iránt érzett legenyhébb nosztalgia már csak azért is képtelenség, mert II. József modernizációs kísérletétől megrettenve – amelyben például a hivatalok betöltésének feltétele a hozzáértés lett volna – az utódok az okos reformpolitika helyett a birodalom fenntartásának lehetőségét az azt megosztó erők egymás elleni kijátszásában látták, és maguk váltak a legfőbb bomlasztó tényezővé, amelynek tragikus következményeit nálunk magyaroknál senki nem érezheti jobban. Legitimtásforrásként pedig a legcsekélyebb mértékben sem szorulunk rájuk, mert az, amint azt történelmünk legszebb fejezete, 1848-49 bebizonyította, a népfelség, Petőfivel szólva „a széttört koronák”.

Tudniillik a koronának műtárggyá nyilvánításával, vagyis a köztársaság kikiáltásával, az udvar – és mindenféle, de különösen a Habsburg uralkodóház – politikai szerepének megszüntetésével vélhetően az udvarhoz húzó tábor is megszűnik. Legnagyobb költőnk és forradalmárunk számára a respublika nem egyszerűen rendszer- és elitváltást jelentett, hanem az erkölcsi és kulturális felemelkedés útjára lépést, olyan társadalom közmegegyezéssel történő kialakítását, amelyben nincs csúszás-mászás, hazugság, deres, verőember, csak becsület, nemzeti függetlenség, jogegyenlőség, emberbaráti szeretet, bőség és „a szellem napvilága ragyog minden ház ablakán”. Ezt az ethoszt polgári értékrendnek hívják, és a demokráciában ölt testet, amely a megfelelő jogi garanciákat is biztosítja a védelmére.

Erre az ethosra épül az Európai Unió, amelynek Magyarország is a tagja – belépését népszavazással döntötte el. Ezzel az ethosszal teljes mértékben ellentétes a Habsburg-ház tagjainak gátlástalan, manipulatív, erkölcstelen uralmi gyakorlata, amely a dinasztia érdekeit mindenki más és minden nemzet – így a magyar nemzet – érdekei fölé helyezte. A Habsburgok

különféle koronáit és uralkodói ékszereit ma a Burg Kincstárában belépőjegy ellenében bárki megtekintheti. A magyar királyi koronát – amely 1527 óta csupán Habsburg homlokokat illetett – az érdeklődő turista azonban ne a Nemzeti Múzeumban, hanem az Országházban keresse. Ezt Orbán Viktor miniszterelnök döntötte el, akinek az intésére a parlament megszavazta a 2000. évi I. törvényt Szent István államalapításának emlékééről és a Szent Koronáról. Vicces, nem? Egyáltalán nem. Merjen bárki is a törvény ellen szólni, mondjuk a demokrácia nevében, az rögtön hazaáruló lesz. (A házelnök előszeretettel hazaáruló az elnöki emelvényről – ez is hungarikum.)

„A Szent Korona a magyar állam folytonosságát és függetlenségét megtestesítő *ereklyeként* él a nemzet tudatában és a magyar közjogi hagyományban – mond a törvény. – Az államalapítás ezeréves évfordulója alkalmából Magyarország méltó helyére emeli a Szent Koronát, és a nemzet múzeumából a nemzetet képviselő Országgyűlés oltalma alá helyezi.” Mármint az ereklye nem jogi, hanem egyházi kategória. Közjogi hagyománya problematikus, mert Werbőczy rögzítette *Hármaskönyvé*ben – amelyet egyébként sohasem kodifikáltak –, hogy a nemesek szintén a szentkorona joghatóságába tartoznak, ugyanakkor a jobbagyságot, tehát az ország lakosságának kilencven százalékát, úgyszólván összes adófizetőjét kizárta a nemzet fogalmából. A „hagyomány” a Horthy-rendszerben érte el a csúcspontját, amikor a bírósági ítéleteket is a „Szent Korona” nevében hozták. Mindazonáltal a „hagyomány” az „ereklyéhez” hasonlóan szintén nem jogi kategória. Egy felbecsülhetetlen értékű műtárgyat a múzeumból akkor szükséges tehát áthelyezni a parlamentbe, ha ezáltal állagmegóvásának és kutathatóságának a feltételei jelentősen javulnak, mert a képviselők egytől-egyig történészek, művészetbúvárok, ötvösök és restaurátók, valamint a működésükhöz elengedhetetlenül szükséges okmány- és könyvtárak, illetve laboratóriumok itt állnak a rendelkezésükre.

Orbán liberális ellenzéke pedig gyenge, vagy inkább gyáva volt ahhoz, hogy 2002-ben kormányra jutva visszavítesse a koronát oda, ahová való. (Képzeld el, mekkora botrányt csapott volna Petőfi.) Éppen ezért a kérdésből nem lett vita, csak megkerülés, szőnyeg alá söprés, ami persze a legitimista, helyesebben orbánista ideológia malmára hajtotta a vizet. A Habsburgok azért mégiscsak derék srácok voltak, ennek igazolására valók a tanult történész kollégák, hiszen a Szent Korona Testület tagja a miniszterelnök és többek mellett a Magyar Tudományos Akadémia elnöke is.

Egy fecske nem csinál nyarat. De sok csúszó-mászó alattvaló képes átfesteni rózsaszínre, vidámra bármit, így a Habsburgokat is. Hogy a karakterük milyen is volt valójában, ki tudja azt ma már?

Karakterológiai barangolásunkat kezdjük a Magyarország részére elérhetővé vált Európai Unió forrásokkal. Azok várható előnye in Orbán Viktor nagyon elgondolkozott, mármint azokon az előnyökön, amelyekre ő személy szerint szert tenne, ha újfent ő lenne a miniszterelnök. (Mert az, hogy választási bukását követően a demokratikus normáknak megfelelően lemondjon pártelnöki tisztségéről, eszébe sem jutott. Híveit azzal kábította, hogy „ő nem bújik el”.) Gyurcsány Ferenc képzetesebb, felkészültebb volt nála, televíziós vitájukban vereséget szenvedett tőle. Orbán tehát a további érvelést, szellemi megmérettetést elkerülve olyan fondorlatossággal fogott a megbuktatásához, amelyet még egy Metternich is megirigyelt volna. Volt már ebben gyakorlata, hiszen – a költségvetést és a gazdaságot helyes pályára állító Bokros Lajost is lejárató propagandával lehetetlenítette. Hogy ez esetben céljának eléréséhez a népharag felszítása mellett még a TV-székház is szétveresse, többmilliárdos kárt okozva a nemzetnek – az semmi egy

Habsburg-karakternek.

Orbán Viktor ugyanis Habsburg-karakter.

1664-ben az udvari titkos tanács arról tájékoztatta I. Lipótot, hogy Pápán és Győrött több mint száz magyar katona halt éhen. Buda 1684-es ostroma alatt Esterházy Pál nádor megírta neki, tart „attól, hogy a vár nem jut a kezünkbe. A magyar katonaság fogyni kezd végínsége miatt, elesége nincs, fizetése nem érkezik, többé nem tarthatom... Mi bizony hű szolgálatainkért jutalmat, nem büntetést reméltünk...”. A Magyar Kamara 1549 óta felpanaszolta, hogy a királyság jövedelmeit idegenekre bízzák, kihordják az országból. A magyaróvári harmincadvám bevételeit rendre évekkel előre lekötötték. 1586-ban például ebből fizették ki az egyik Habsburg főhercegnő hozományát, 150 ezer forintot, holott a Kamarának a harmincadból származó teljes bevétele is csupán 137 ezer forintot tett ki. Az ara ráadásul évi 7500 forint apanázst is húzott ugyaninnen, amely többet tett ki, mint kétezer magyar hajdú és ezer huszár egyhavi zsoldja. Pápán például háromszáz huszár tartozott a várőrséghez: ebből a havi 7500 forintból több mint hat éven át fedezhették volna a zsoldjukat – ehelyett éhhalálra ítéltettek.

Orbán országában a 2010-es évek, Bokros Lajosnál sokkalta drasztikusabb szociális megszorításai következtében már hárommillió ember boldogulási lehetőségtől, jövőtől megfosztva tengődik a létminimum alá lökve, további hárommillió nap-nap után kapaszkodik, egyensúlyoz, hogy fennmaradjon, és akkor Orbán stadionokat építtet, amelyek azóta is konganak az ürességtől, az állam pénzén felvásárolja az energetikai vállalatokat, hogy a hívei tulajdonába adja, ők azután jóval a piaci ár felett juttatják el az áramot és a gázt a lakossági fogyasztókhoz – ezt a programját rezsicsökkentésnek kereszteli. Főembere többmillió forintos olasz divattáskát csap ki a parlamenti asztalára, ugyanő helikopterrel érkezik egy oligarchatársa esküvőjére, amelyen két kézzel szórják a pénzt. Orbán a mostani drámai körülmények között – amikor vidéki színházak fűtésére nincs fedezet, legalább három hónapot kell várni egy ultrahang vizsgálatra, és közigazgatási szünetet rendelnek el takarékosági szempontok miatt –, a volt pápa temetésére nem a saját költségén utazik el, mint más keresztény zarándokok, hanem honvédségi repülőgépen, amelyre a háborús helyzetben bármikor szükség lehetett volna, hazaindulása előtt pedig, a gyász fájdalmát enyhítendő, a magyar adófizetők számlájára még kiugrik egy tengerparti luxusétterembe is, ott a feleségével együtt pazar hallakomát elköltendő.

Amint a Habsburgok számára az 1848-as forradalmak bebizonyították, hogy nem képesek kormányozni népeik akarata és a kor igényei szerint azon tartományokat, amelyeket a történelem során csellel vagy erővel megkaparintottak, úgy az intézményesített választási csalás rendszerével negyedszerre is biztosan befutó Orbán-rezsim tagjai részére is nyilvánvalóvá vált 2022-re, hogy sehogyan sem képesek Magyarországot növekedési pályára állítani, sem pedig társadalmát szellemi és erkölcsi tekintetben fellendíteni, sőt – mint arra legélesebben a lengyel rakétaválság körüli kapkodás, valamint a mesterségesen előidézett benzinhiány rávilágít – még a legelemibb válságintézkedésekre is alkalmatlanok. De foggal-körömmel ragaszkodni a meg nem érdemelt hatalomhoz Habsburg, egyszersmind orbáni sajátosság.

A Habsburgok sem hagyták, hogy felelős minisztérium működjék Pesten, Orbánnak is első dolga volt megszüntetni a nemzetnek és Európának számot adó korrekt kormányzást. Petőfi a köztársaságot látta a felelős államvezetés feltételének, amely számára a tiszta erkölcsben jelentkezett. Annak megvalósítását azonban a legkevésbé sem szabad az aktuális kormányra bízni, hanem az alkotmányosságot biztosító, vagyis az önkényuralmat gátló fékek és ellensúlyok

rendszerére. Ennek kidolgozásával azonban a rendszerváltás alkotmányjogászai, élükön Sólyom Lászlóval, adósak maradtak a magyar társadalomnak. Orbán kétharmados többsége birtokában egyszerűen gúnyt űzött az alaptörvényből és minden magyar állampolgárból. A Habsburgok történetük során szakadatlan küzdelmet folytattak azon országok alkotmánya ellen, amelyekre rátették a kezüket. Ennek kiemelkedő eredménye a Pragmatica Sanctio elfogadtatása Magyarországon, amely a Habsburgok számára biztosította a magyar királyi cím öröklését, cserébe a koronázás fenntartásáért és a rendi jogok biztosításának ígéretéért.

„Most már jöjjön el az idő, midőn magunk emberségéből, ami könnyen megeshetik, nem bírunk kigázolni a bajból, s forduljunk segítségért ama nemzetekhez, majd azt fogják mondani: menjetek a pokolba, ahová valók vagytok, kik kezet emeltetek a szent szabadságra, midőn Európa, sőt ti magatok is küzdöttetek érte! – korholja a Habsburgok által orránál fogva vezetett Batthyány-kormányt és az országgyűlést 1848-augusztusában Petőfi Sándor. – Ezt fogják mondani, s kilöknek bennünket az antichambre-ba, hol majd aztán magyarázhatjuk az inasoknak a Pragmatica Sanctiót.”

A Habsburgok igyekeztek teljesen rátenyerelni az általuk uralt területekre, a XIX. század első felében gazdasági fejlesztésre pusztán Ausztriában hajlottak, és csakis az állam és a hadsereg érdekeinek szolgálatában, így a vasútépítés, a hajózás, a nehéz- és a textilipar terén. Ám a polgári fejlődést hatalmukra veszélyesnek ítélték, ezért 1841-ben nem léptek be a német vámszövetségbe, ezzel örökös tartományaikat kimaradásra ítélve az európai fejlődésből. Most, amikor az Európai Unió, a demokratikus normákat és a törvényességet számon kérve Orbánon, kilátásba helyezte 7 500 millió euró (azaz 7 950 millió USD-nyi) támogatás felfüggesztését, világosan látni kell, hogy a hazai gazdaságból nem a jövőbeni uniós pénzek, sem pedig a már ellopottak hiányoznak elsősorban (hasonló tolvajlások miatt persze már bármely jogállamban rács mögött ülne az egész kormány), hanem az orbáni protekcionista maffiagyakorlat miatt 2010 óta fennálló folyamatos működőtőke-vesztés. 2010-ben a szabad befektetői piacról származó működő tőke GDP-hez viszonyított aránya hetven százalékot tett ki, és a megelőző tizenöt esztendőben az évi átlagos 2,3 %-os növekedési dinamika (!) 34–39 %-a annak köszönhető. 2002 és 2009 között a legalacsonyabb működőtőkebeáramlás (a KSH adatai alapján, USD-ban) 2 137 milliót, a legmagasabb 7 709 milliót, éves átlagban 4 557 milliót tett ki. A következő nyolc esztendő legkiemelkedőbb értéke 14 606 millióra, a leroszabb azonban –14 537 millióra (!) sikeredett, és az éves átlag bizony csak 2 322 millióra rúgott. A nyomasztó tőkehiányt Orbán elsősorban kínai és orosz forrásbevonással igyekszik kompenzálni, a totalitárius nagyhatalmak felé közeledtében Magyarország nemzeti szuverenitását is súlyosan veszélyeztetve.

A Habsburgok állandósították a költségvetési egyensúlyozgatás gyakorlatát, a legegyszerűbb hiányok toldás-foldását, és bizony több ízben is államcsődöt kellett jelenteniük. A XIX. század első felében csupán 1830-ban zárták szufficittal az államkasszát. Orbán kalandorvállalkozásai sem különbek. A kétszámjegyű infláció mellett 75,9 %-os szintre duzzasztotta a GDP arányos államadósságot. Ráadásul a működőtőke-beáramlás megakasztása miatt a folyó fizetési mérleghiányt alternatív forrásokból (így a pénzpiaci kamat feletti hozamot ígérő dollár- vagy eurókötvény-kibocsátással) kell finanszíroztatnia, amely további 6–14 %-al fékezheti a nemzetgazdasági növekedését.

A Habsburg karakter kulcselemei a színlelés és a manipuláció. A manipulációhoz Orbánnak szüksége van a Habsburg nosztalgiára, ha van ilyen – ha nincs, teremt –, hiszen már ők is

küzdöttek a kommunisták ellen. Hogy ma nincsenek kommunisták? Azoknak kiáltja ki az ellenzék tagjait, és persze zsidóknak – az antiszemitizmus mindig beválik. Ugyanakkor gratulál az izraelita hitközségnek a hanuka alkalmából. A szentkorona pedig jól összefogja mindezen elemeket, sőt az egész Kárpát-medencét is, amely, ha meggondoljuk, a Habsburgok alatt tartozott utoljára egyazon állam keretei közé.

Áttekintettünk tehát jónéhány tulajdonságot, amelyek hasonlóknak látszanak a Habsburgok és Orbán között. Ám adósok maradnánk, ha nem említénk meg a nevezettek között négy szignifikáns különbséget is:

1. A Habsburgok nem slamposak.
2. A Habsburgok eleganciájával és udvariasságával nem fér össze az ordenáré beszéd.
2. A Habsburgok meggyőződéses katolikusok.
3. A Habsburgok feltűnése a középkorban még európai jelenségnek számított.

Nándi Mihály: Magyar–török megbékélés

„Bár a hazájáért életét adó Zrínyi nimbusza átívelt a XX. század különböző politikai kurzusain, emlékezete mindinkább Szigetvárra korlátozódott, a szocialista államberendezkedés nem tudott mit kezdeni a hős – korabeli szakzsargonban – »osztályhelyzetével«, uralkodóhoz való hűségével és hazafiságával, így inkább helyi szinten tartotta a nemzeti hős körül kialakult kultuszt – írja

Varga Szabolcs a *Leonidász a végvidéken, Zrínyi Miklós* című monográfiája előszavában. – 1990 után teljesen új megvilágításba került Zrínyi tisztelete és kutatása. A nemzetközi politikai áramlatoknak köszönhetően a konferenciák és történészi munkák immár főleg a horvát-magyar történelem közös hőseként foglalkoztak vele. A Szigetvár határában 1994-ben felállított, Zrínyi és Szulejmán hatalmas szobrával díszített Magyar-Török Barátság Park pedig a nemzeti emlékezetben a francia-német történelmi kibékülés mintájára az újjáéledő török-magyar kapcsolatok békés jellegét kívánta jelképezni. A változások betetőzéseként 2016 szeptemberében a magyar, a horvát és a török állam legfőbb közjogi méltóságai találkoztak Szigetváron és hajtottak fejet Zrínyi emléke előtt.”

Byron mondását követve, kezdjük az elején. Az a kijelentés, miszerint a szocialista államberendezkedés nem tudott mit kezdeni a hős – korabeli szakzsargonban – »osztályhelyzetével« teljes mértékben tükrözi az orbáni ideológiát, amely az 1945 és 1990 közötti időszakot tömörszerűen „kommunista diktatúráként” aposztrofálja. Ebben a rendszerben – nemzetvezetőnk szerint legalábbis – csakúgy csörögtek a láncok, a belügy postaelosztója alig győzte feldolgozni az ügynöki jelentéseket, és mindenki szürke lódenkabátot, lehorgasztott fején pedig svájci sapkát hordott. Természetesen aligha lehet olyan személy, akinek gondolkodásán tájékozatlanságának

arányában ne uralkodnának el a felkínált előítéletek. Ám a történész szakmájának alapkövetelménye a sztereotípiamentesség, és függetlenül attól, milyen személyes érzelmek fűzik valamely korszakhoz, kijelentéseit szigorúan adatolnia kell.

Szigetvárt Zrínyi és mártírtársai tiszteletére az ostrom négyszázadik évfordulójára, 1966-ban avatták várossá. 1971-ben jelent meg a Móra Ferenc Könyvkiadó *Képes Történelem* sorozatában Lengyel Balázs *A török Magyarországon* című ifjúsági könyve, amely 1990-ig több kiadást is megért és minden általános iskolai könyvtárba eljutott. Kilenc oldalon keresztül olvashatjuk benne Zrínyi hősiességét és hadvezéri érdemeit. Varga „szocialista államberendezkedésben” történt 1978-as születése előtt két esztendővel jelent meg a Zrínyi kiadónál – került tehát országos terjesztésre – Sugár István *Szigetvár és viadala* című történeti monográfiája. A *Magyarország története képekben* című reprezentatív kiadvány, Kosáry Domokos szerkesztésében jött ki a Gondolat Kiadótól 1985-ben. Itt két oldalon szerepel *Szigetvár veszedelme*, csakúgy, mint az „*Egri vitézekről sok jót mondjatok*”, ugyanakkor Dobó István név szerint nincs megemlítve a kísérszövegben: „E harcokban, szemben az ellenség vasával, nemegyszer álltak helyt vitézül feudális urak is, akik egyébként békés viszonyok között, még a feudális ököljog módszereit képviselték. Ilyen volt, tudjuk, az a Zrínyi Miklós, Szigetvárnak haláláig, az utolsó kirohanásig hős védője is (1566), aki ellen sok panasz hangzott el életében, de akit halálában a mai, késő utókor is a haza bátor védőjének tekint.” Az idézet érdekes módon tökéletes summáját adja Varga 2022-ben közreadott Zrínyi-képének.

Még érdekesebb azonban, hogy Zrínyi apropóján olyasmire vetemedik Varga, amit „a szocialista államberendezkedés” kiemelkedő koraújkor-kutatóinak egyikétől Barta Gábortól, Benda Kálmántól, Kulcsár Pétertől, R. Várkonyi Ágnestől, sem pedig Szakály Ferencről nem vehetett például, csak a szultánjuk talpát nyaló oszmán történetíróktól – esetleg még Pálffy Gézáttól –, hogy tudniillik egy történeti monográfia előszavában az aktuális kormányzati politika helyeslésének adjon hangot – ez ugyanis nem tárgya egy történettudományos munkának, még akkor sem, ha a szerző hálás, hogy műve megjelenhetett. Hiába is keresnénk a történettudományt még szakmának tekintő kutatóink tanulmányaiban betéteket, amelyek még csak a leghalványabban céloztak volna is Kádár János működésére, mondjuk, az 1975-ös Helsinki Értekezlet záróülésén elmondott szavaira, jelesül, ő és kollégái „azt a magyar népet képviselik, amely ezer évvel ezelőtt alapított államot a Duna-Tisza közén, Európa közepén. [...] Ebben a században a szükségtelen I. világháborús áldozatokat követően, a legyőzött Magyarország területe a korábbi egyharmadára csökkent.” Pedig ezek a szavak akkor sokat emeltek Magyarország európai tekintélyén. Nem így Orbán „türk” orientációja, Varga szerint a változások betetőzése, mármint a francia-német történelmi kibékülés mintájára újjáéledő török-magyar kapcsolatoké. A 2016-os bohóckodás ugyanis Európától való eltávolodásunk mérföldköve.

Ha bárkit megkérdezzük Magyarországon, kivel van rendezni valónk a külföldi országok közül – tekintet nélkül a politikai nézeteire – azt fogja válaszolni, hogy Romániával, Szerbiával, Szlovákiával és Ukrajnával. De Törökországgal? Aki járt Isztambulban, vett aranyat, bőrholmit, azt minden üzletben nagyon barátságosan megvendégelték, aki nem, bármely nagyáruházunk parkolójában találkozhat szívélyes üzletemberekkel, akik „efendi, szereti török?” jelszóval Zepterholmit ajánlanak a figyelmébe. Szóval, e relációban minden rendben. Mert hol is húzódik a

magyar–török határ? Van ilyen? És az *Egri csillagok*ban, nem törökökről van szó, hanem oszmánokról. Ők pusztítottak bennünket százötven évig. Egy mesterséges identitás: a török helyőrségekben délszláv és albán nyelven pergett a szó. Az oszmán nyelvet a törökök sem értették, csak a kulok, a szultán szolgálatára elrablott keresztény ifjakkól kinevelt rabszolgák. Akik nagyvezírek is lehettek. És bármikor megkaphatták a selyemzsinórt. De hát oszmánok, hála Kemal Atatürknek, már száz esztendeje nincsenek. Azazhogy... A mentalitásuk – a szellemileg gyökértelen, erkölcsnélküli, klientúrában gondolkodó, cinikus, mindenkivel alkut kötő, csak a saját túlélését szem előtt tartó típusé – itt maradt nekünk.

A franciák és a németek ezer esztendőn át lángba borították Európát, így 1914-ben is kapva kaptak a Monarchia és Szerbia tyúkperén, hogy rendezzék egymással az Elzász-Lotaringia-i számlát. A rendezés következtében – többek között – a történelmi Magyarország eltűnt Európa térképéről. A II. világháború után, amelyben maga Európa is majdnem eltűnt a saját térképéről, és megismétlődni látszottak az I. világháborút követő viszonyok, a francia vasgyártó és a német szénipari vállalatok, hogy növeljék jövedelmezőségüket és fejlődési potenciáljukat, elkezdtek együttműködni egymással. Hogy, hogy nem, erre országaik politikusai is felfigyeltek, és pedig nem abból a szemszögből, hogy mekkora összegeket tudnának elsikkasztani, hanem, hogy azt a hatalmas energiát, amely Európában szunnyad, ne a széthúzó erőkbe, a háborúkba, a rombolásba, hanem az együttműködésbe fektessék, és kontinensünk a világ élére törhet. A német–francia megbékélést azután követte a Szén és Acélközösség, a Közös Piac, majd az Európai Unió megalakulása. Már csupán a Közös Piac is két és félszer akkora gazdasági tényezővé tudott válni, mint az Amerikai Egyesült Államok. Történész uram, hol mérhető ehhez az a pármillió eurós árucserforgalom-növekmény, amelyre két jelentéktelen ország egy atavisztikus megbékélési rítust követően szert tehet? Különösen, hogy könyvedben – a szövegkohézió követelményeinek fittyet hányva – megjegyzed: „Ez alkalommal is bebizonyosodott azonban, hogy a kisállamok szinte mindig a nagypolitika játékszerei, a sikerük vagy éppen a kudarcuk független az erőfeszítéseiktől.” Itt is melléütöttél a szegnek. A kisállamok olyanok, mint a szegényleány, nincs egyebük a becsületüknél. Mi ezt, Orbánnal, eljátszottuk – ezzel megbékélni nem lehet, a következményei évtizedekre beláthatatlanok. Törökországnak azonban, tévedjen bár gyanús útra, megmarad a Boszporusz és a Dardanellák.

Földeák Iván: Egy külügyér töprengései

Elődeink bölcsebbek voltak?

A külpolitika nem csak a felkészültség, de az agyafúrtság, mai szóval a fineszesség művészete. Ennek elődeink, míg eljutottak ide az Uraltól (vagy még messzebről), többször is tanúbizonyságát tették. Legmutatósabb és profán példája a „Fehérló monda”. A honfoglaló

magyarok Szvatopluk morva fejedelemnek ajándékként nemes paripát küldtek, úgy értelmezve a gesztust, hogy ezzel szert tesznek a fejedelemség földjére. E szokás alapja az a babona, hogy ha valahonnan kiviszel földet, port, vagy bármely tárgyat, az a ház, birtok, terület automatikusan a tiéd lesz. Ezt már a perzsák is ismerték és a derék Hérodotosz, aki jobban ügyelt a történelmi hűségre, mint a magyar legendák megfogalmazói, pontosan tudta ezt. Nem úgy, ahogy Anonymus és történetíró kollégái, amolyan király által támogatott PR-osok, akik az ősi legendák és a hun–magyar rokonság felemlegetésével és bevitelével az európai köztudatba próbálták igazolni jelenlétünket új hazánkban, a Kárpát-medencében. A baj csupán annyi, hogy amikor Árpád apánk ideért, Szvatopluk már régen a földben nyugodott. Mindegy, a föld a legendával együtt, amit még monumentális történelmi festményen is megörökítették, a magyaroké lett.

Honfoglalás vagy letelepedés

Sokan azt hiszik, hogy ez csupán filológiai, stilisztikai kérdés. Ám ha megnézzük a tényeket, akkor a letelepedés inkább illik elődeink érkezésére. Mert bár itt szlávok éltek, nem került sor sem elűzésükre, sem tömeges kiirtásukra. Erről mindennél ékebben tanúskodnak földrajzi neveink. Az, hogy Budapest mindkét tagja szláv eredetű. A Buda ma is megtalálható, többek között olyan számunkra ínycsiklandó termékekben, mint a Budweiser sör. A „pest” pedig ugyanakkor a szláv szónak a kétszeri átvételével van jelen földrajzi neveink között. Kemencét jelent, ám a főváros nevében, mint „pest”, déli nagyvárosunk nevében mint „pécs” jelenik meg ugyanaz a szó, csak éppen két különböző szláv nyelvből átvéve. Ugyanez megvan a „Kanizsa-Kenese” névpárosban is. Honfoglaló elődeink toleránsak és lusták voltak, meghagyták a bevált neveket. Letelepettek és miután Augsburgban kaptak egy figyelmeztetően békítő pofont a kulturált Európától, megmaradtak e kies, lakajos tájon. S keserves tapasztalatok árán a kalandozó lovas nomádok nyilait felváltotta a diplomácia.

Egy bölcs választás

Géza fejedelmünk és István királyunk dilemma előtt állt, Bizánc vagy Róma. Okosan és jól döntöttek, kiváló diplomáciai és történelmi érzékkel. Főleg István. Azóta sem nagyon volt ilyen bölcsen dönteni tudó vezetőnk. Róma és vele az akkor még geográfiai fogalomként sem szereplő Európa több előnnyel kecsegtetett. Leleményes első királyaink nem varrták el teljesen a bizánci szálát sem, lásd királylányaik házastársaként való kiközvetítését.

Jelenkori rendszer- és honváltóink prominens gárdáját jobban csábítja a kipcsak vér, mint a latin kultúra, a Római Birodalomra épülő Európa. Melynek keresztény gyökereit oly büszkén hirdetik. S ahelyett, hogy Gellért püspökhöz híven a magyar kultúrát próbálnák fellelni – lásd a népdal történetet, amit a derék egyházi nem áttallott lejegyezni egy pogány száj után, a kereszténység fő hazai szószólói inkább háziállatokra vadásznak. S a trófeát nemzetközi rosszallás kíséretében, felebaráti szeretettel és kegyelettel nem angyalszárnyon, hanem helikopteren szállítják el.

Kereszténység – és ami mögötte van

Keresztény Európa – mily szívesen hangoztatják napjainkban, elfeledkezően a reneszánsz, a felvilágosodás földrészünkön elterjedt és elfogadott, a bibliai tanokat nem éppen vakon követő eszméiről.

„Hívó ember költő nem lehet” – mondta egy nagyváradi püspök, aki mellesleg a magyar líra európai hírű megszólaltatója volt. Igaz, latinul és nem kipcsak nyelven mondta. És nem

rovásírással róttá le sorait fára vagy kőre, hanem pennával pergamenre. Nem ősmagyar jelekkel, hanem latin betűkkel. Maradjunk azonban a pogány magyaroknál, akik nemzedékeken át a hittérítő szerzetesek, papok miséiből, miután azok latinul hangzottak el, vajmi keveset értettek. Mert nekik nem a hit dogmáit, hanem az európai kultúra szabályait írták elő István intelmei és a szerzetesek tanításai. A tízparancsolat igencsak gyakorlati útmutatásait. Leginkább azokat, amelyek „ne” tagadószócskával kezdődtek és megóvták nomád elődeinket a házasságon belüli vérfertőzés, az állatokkal való szerelmeskedés, a tolvajlás és más bűnök elkövetésétől. És bíztattak a családi élet tisztaságának a betartására. Nem melleleg a derék szerzetesek tanították meg eleinket olyan alapvető fogásokra, mint a sajt készítése a fölösleges tejből, sör főzése vagy szőlőtermesztés és belőle bor érlelése. Amit az egyház derék szolgálói igen bölcsen, sine ira et studio a rómaiaktól vettek át.

Nemzet és realitás

Minden nemzet, állam, ország kerülhet szorult helyzetbe. Ám ilyenkor jobb, ha nem a nemzeti büszkeség fellegei közé emelt légvárakra támaszkodunk, hanem a józan realitásra. A szövetségek kötésével a magyarságnak sosem volt nagy szerencséje. Mert ugyan szívet-lelket melengető vezérlő fejedelmünk szabadságharca. Csak az a baj, hogy pár évvel azután indult be, hogy az európai csapatok kisépérték az oszmán hódítókat hazánk területéről. Az ország kivérzett. Nem utolsó sorban az itt maradt császári zsoldosoknak köszönhetően is, akik adóbehajtó buzgalmukban a még épen maradt falvakat is felprédálták. Az elhagyott területekre szlávokat, németajkú svábokat és délvidéki szerbeket telepítettek be, akiket a Habsburgok persze nyomban fellázítottak a magyarok ellen. A meglepően európai horizontban gondolkodó Rákóczi Ferencnek soha nem sikerült hatalmát kiterjesztenie az egész ország területére, képtelen volt egységbe ötvözni az egész nemzetet, hiába állította egész vagyoniát a szabadságharc szolgálatába. Tisztában volt a höchstadi csatavesztés katasztrofális következményével. A többnyire partizán módszerekkel operáló, portyázó kuruc csapatok igazából még komolyabb ütközetet sem tudtak nyerni a reguláris csapatok ellen. Mégis fáradhatatlanul folytatta diplomáciai próbálkozásait a saját birodalmának építésével elfoglalt Nagy Péternél, vagy a hatalmát Európában mindinkább megvédeni kényszerülő Napkirálynál. Előbbivel sikerült szerződést kötnie anyagi támogatás nélkül, utóbbtól viszont, aki nem szerződött „más király alattvalójával”, komoly pénzsegélyeket kapott. Az ő érdemeinek – és persze zseniális tábornokának, Bottyán Jánosnak – tudható be, hogy Magyarország nyolc évig független lehetett. A bukás után nem élt a felkínált amnesztia lehetőségével – gesztusa fellobbantotta a magyar szabadság lángjának örökmécsesét. Azután az ország lassan magához tért. Soha addig annyi templom, kórház nem épült, mint Mária Terézia alatt – igaz, a reformátusok imaházaik mellé nem emelhetek tornyot, a magyar arisztokrácia sorait pedig puskaport soha nem szagolt talpnyalók, mindenféle – Csokonaival szólva – „icsvicsek”, hígtották fel. A bujdosók emléke népdalokban és legendákban, Tyukodi pajtás nótájában és a tárogató búsongó hangjában ma is kultúrkincsünk. Nem is szólva az utolsó maradt rodostói számkivetett Mikes Kelemen fájdalmasan szép leveleiről.

Modernizáció, nemzeti érdek

Régióknak, miképp Európának, nem sikerült „vigyázó szeméit Párizsra vetnie”. Visszafelé sült el minden. Magunkra maradtunk szabadságharcunkkal is – nem utolsó sorban az aulikus Batthyányék végzetes késlekedése miatt, akik nagyobb figyelmet szenteltek Petőfi és a baloldali ellenzék dezavualásának, mint az ellenforradalommal szemben szükséges lépéseknek, amelyekre

éppen Petőfiék figyelmeztették őket. És bár a kiegyezés utáni évek szép fellendülése jó látszólag pályára állította az országot, az I. világháború ismét félrevitte fejlődésünket. Kossuthnak a kiegyezésre, leginkább az állami függetlenség hiányára vonatkozó bírálata, csakúgy Duna-menti konföderációs terve süket fülekre talált. Az évszázadokon át elrontott nemzetiségi politika végképp koporsófedelelet tett azon vágyakra, hogy a régió egyik meghatározó állama legyünk. A második világhétségbeli szerencsétlenkedésünk és leszereplésünk csak fokozhatta nemzeti keserveinket és megaláztatásunkat. Kényszerszövetségesek lettünk, a szocialista tábor tagjaként, „legvidámabb barakként” közel fél évszázados békét élvezve a patikamérlegen kimért kétpólusú világrendben. És akkor jött a rendszerváltás nagy ígérete.

Tudtunk élni a lehetőséggel?

Csatlakozásunk az Európai Unióhoz nagy lehetőséget ígért. Eminens, az adottságaihoz képest fejlődő, Nyugathoz közeledő opponens országból élenjáró tagállam lehettünk volna. Ez történt? Ha eltekintünk a hivatalos, csakis látszólagos részeredményeket ismételtető állami kommunikációtól, mit mutat ma a valós kép? Hogyan lettünk sereghajtók a régióban? Vajon a keresztény Európához tartozás üres jelszava összeegyeztethető-e a másfelé kacsintgatással? Lassan minden szövetségesünket elveszítjük. Nem országok, államok támogatását elérve, hanem bukott rezsimek, leszerepelt pártok kegyeit keresve próbálunk érvényesülni. Látja-e a magyar diplomácia az ország valós súlyát és helyét az európai közösségben, a világpolitika színterén? Érdemes-e délibábos középhatalmi vágyakat, vezető szerepet kergetve lemondani a biztos támaszról, az Unió, és főképp a nyugati vállalkozói tőke hozzájárulásáról iparunk fejlődéséhez, lemondani a megnyílt határokról, a szabad piac adta lehetőségekről? Vajon úgy sikerült belépésünk az európai civilizációba, ahogy Szent István óta nagyjaink, Mátyástól Széchenyiig elképzelték? Nem hangzatos kommunikációban, hanem a nemzet jólétének megteremtésében. Mivel magyarázható népességünk vészes csökkenése? A századforduló óta nem volt ekkora kivándorlási hullám, mint most. Azzal a különbséggel, hogy akkor a nyomor elől menekült el a tanulatlan munkáskéz. Most viszont a képzett, minőségi munkaerő, a szellem emberei hagyják el az országot a jobb élet reményében.

Szövetségesek keresése

Érdemes-e össze-vissza kapkodva, látszat szövetségeket kötni, súlyosan visszafizetendő pénzügyi támogatást koldulni, függetlenségünk hirdelve az „Ugocsa non coronat” combcsapkodós hangoztatásával? Lehet, hogy már nem konzekvens külpolitikáról, hanem a politikai hatalom görcsös megtartását szolgáló külpolitikai kapkodásról van szó? Mindent alávetni az ezt szolgáló PR-nak? Lehet-e alternatíva olyan államok szövetsége – lásd a türk tanács és a többi – akikhez sem történelmi hagyományaink, sem Európa felé mutató modernizációs törekvéseink nem kötnek, akikkel sem kereskedelmi, sem kulturális kapcsolataink bővítése nem ígér jelentős fellendülést?

Modern Kállay-kettős?

Már egyszer bebizonyosodott róla, hogy ez így nem működik. Ha jó ebédet, tiszta otthont, jó ellátást, harmonikus családot akarsz, akkor ne nevezd cédnak asszonyod. A kutya sem harapja meg a neki eledelt nyújtó kezét. Harcias jelszavakat harsogni, plakátokkal gyalázni a közösséget, ahonnan támogatást, pénzt várunk. S közben mindent megszavazni, abban a reményben, hogy csak valami csak csurran-cseppen. Nem annyi, amennyi kellene, de a látszatot fel lehet nagyítani.

És az ígért támogatás egyre csökken, kifizetése egyre messzebb kerül. Megéri a huzakodás?

„Angliának nincsenek örök barátai, Angliának nincsenek örök ellenségei, Angliának érdekei vannak”. A mondás lord Palmerston miniszterelnöktől származik, de Winston Churchill is gyakran idézte. Talán ezt lehetne külpolitikánk zászlajára tűzni, megőrizve eddigi barátaink szövetségét, és szövetségeseink barátságát...

Délibáb

Petőfi Sándor: Előszó

– az Összes költemények 1847-es kiadása elé –

A mai nap reám nézve ünnepélyes nap. Ma – január 1. 1847 – múltam huszonnégy éves és lettem eszerint nagykorúvá. Szokásom volt eddig minden új évben (annyival inkább, minthogy az egyszersmind születésem napja is) az elmúlt esztendő még egyszer átélni emlékezetben; ma azonban nemcsak a legközelebbi évet gondoltam vissza, hanem egész életemet s különösen írói pályámat. Talán, nem lesz éppen helyén kívül, ha előbeszédül összes költeményeimhez, melyeket éppen most bocsátok sajtó alá, leírom elmékedésemet azon életszakomról, melyben a tisztelt közönséggel összeköttetésben lenni van szerencsém; leírom pedig azon őszinteséggel, mely e hipokrita világban annyinak visszatetsző! mivel én azonban nem igen törődöm. Hogysem tíz barátot szerezzek képmutatással, inkább szerzek őszinteséggel száz ellenséget. Oh előttem nagybecsű az őszinteség, mert ez jó angyalom ajándéka; bölcsőmben tette pólyának, s én elviszem koporsómba szemfedőnek.

Irodalmunkban a kritika s a közönség véleménye egymástól annyira különböző tán még egy íróról sem volt, mint rólam. A közönség nagy része határozottan mellettem, a kritikusok nagy része határozottan ellenem van. Máskor is, ma is hosszan fontolgattam: melyiknek van már igaza? s máskor is, ma is abban állapodtam meg, hogy a közönségnek. A közönség – az olvasót értem, nem a színházit, a nézőt, mely kettő közt nagy a különbség – mondom: az olvasó közönség félreismerhet, mellőzhet valakit egy és más oknak következtében, de akit figyelemre méltat, akit megkedvel, az azt, ha nem egyenlő mértékben is, de mindig megérdemli ... ha csak az egész kor nem egészen ferde ízlésű; mit a mostaniról kétségkívül nem tehetni föl.

Ezelőtt csak egy évvel is, megvallom, nagyon nehezemre estek az (önmagok által úgy nevezett) kritikusok anatómái. Sok keserű órát szereztek nekem. De most már, hála istennek, ki vagyok e gyöngeségből gyógyulva, s jóízűn tudok mosolyogni, ha látom ezen új Titánokat, mint erőködnek reám Ossát és Peliont hajigálni. Sőt mindegyik egy-egy Jupiternek képzelet magát, kinek

szemhunyorítására megrendül az Olymp... megbillentik ezen Jupiterculusok az ő copfjaikat, de az Olymp nem rendül meg.

És miért ezen élethalál háború ellenem? mert, hidd el, tisztelt olvasó, hogy szándékok nem csekélyebb, mint engemet megsemmisíteni. Én tudom, miért, de a közönség nem tudja, és nem is fogja, általam legalább, megtudni. Sorra el tudnám számlálni mindazon ocsmány indokokat, melyekből ellenem síkra szállnak, a tiszta jóakarát sisakját téve fejökre; de én nem rántom le a sisakot rólok, nehogy az olvasó elundorodjék azon szennyes pofáktól, melyek e ragyogó hadiöltözet alatt vigyorognak. Különben is ezt vagy amazt, csak azt veszem: mit mondanak, mit állítanak? s erre van egy pár észrevételem, mert állításaik részint gazok, részint hamisak. – Azt nem teszem, hogy költészetem becsét védelmezsem, mert vagy szorultak erre verseim vagy nem; ha rászorultak, úgy hiábavaló, ha pedig nem, úgy fölösleges a védelem ... aztán meg őszinteségem és önérzetem van, de hogy szerénytelenségem volna, azt tagadom. Tehát csak négy vádjokat említem, mely különben is a leggyakoribb, tudniillik, hogy költeményeimben rossz rím, rossz mérték, szaggatottság és aljasság van.

Ezen uraknak a magyar rímről és mértékről fogalmuk sincs. Ők a magyar versekben latin metrumot, és német kadenciát keresnek, s ez az én költeményeimben nincs, az igaz, de nem is akartam, hogy szorosan legyen. A magyar mérték és rím még nincs meghatározva; ez még ezután fog, ha fog, kifejlődni és meghatározatni, eszerint róla nekem sincs tudatom, de van sejtésem ... az ösztön vezet, s ahol ők engem rím és mérték dolgában a legnagyobb hanyagsággal vádolnak, talán éppen ott járok legközelebb a tökéleteshez, az igazi magyar versformához.

Ami költeményeimben az aljasságot illeti, az ellen ünnepeles óvást teszek. Ez alávaló rágalom. Bátran ki merem lelkiesméretem ítélőszéke előtt mondani, hogy nálam nemesebb gondolkozású és érzésű embert nem ismerek, s én mindig úgy írtam és írok, amint gondolkodtam és éreztem. Mindig fájt e vád, mert ennek éreztem legjobban méltánytalan voltát. Ha néhol egyes kifejezésekre s a tárgyra nézve szabadabb vagyok másoknál, ez onnan van, mert énszerintem a költészet nem nagyúri szalon, hová csak fölpiperézve, fényes csizmákban járnak, hanem szentegyház, melybe bocskorban, sőt mezítláb is beléphetni.

Végre, hogy bennem szaggatottság van, az, fájdalom, való; de nem csoda. Nekem nem adta isten a sorsot, hogy kellemes ligetben csalogánydal, lombsusogás és patakcsörgés közé vegyítsem énekemet a csendes boldogság- vagy csendes fájdalomról. Az én életem csatatéren folyt, a szenvedések és szenvedélyek csataterén; régi szép napok holtteste, meggyilkolt remények halálhörgése, el nem ért vágyak gúnykacaja s csalódások boszorkánysipításai között dalol féltébolyodottan múzsám, mint az elátkozott királyleány az Óperenciás-tenger szigetében, melyet vadállatok és szörnyetegek őriznek. – Aztán e szaggatottság nem is egészen az én hibám, hanem a századé. Minden nemzet, minden család, sőt minden ember meghasonlott önmagával. Az emberiség a középkor óta nagyot nőtt, s még mindig a középkori öltözet van rajta, imitt-amott megfoltozva és kibővítve ugyan; de ő mindazáltal más ruhát kíván, mert ez így is szűk neki, mert szorítja keblét, hogy alig vehet lélegzetet, s aztán szégyenli is magát, hogy ifjú létére gyermekruhát kell viselnie. Így van az emberiség szégyen és szorultság között; kívül csendes, csak egy kissé halványabb a szokottnál, de belül annál inkább háborog, mint a vulkán, melynek közel van kitörése. Ilyen e század, s lehetek-e én másforma? én, századom hű gyermeke!

Petőfi Sándor: A csonka torony

Vén torony áll a rónaság felett...
Letűnt századba visz a képzelet.

Kevélyen néztek hajdan e falak,
Mert ormukon szent jelt tartottanak.

A szabadság zászlója volt e szent jel;
Csak játszott a viaskodó szelekkel.

Piros szárnyát hívólag lengeté,
S kiben vér volt, elszántan jött elé.

Gyűlt a toronyba a sok ifju bajnok,
Harc-öltözetnek csillogása rajtok,

De fegyveröknél sokkal fényesebben
Sugárzott a hősbátorság szemökben.

„Markunkban a kard, s benne lesz, amíg
Szemfényünk vagy rabláncunk megtörik!”

Ezt harsogák s mely ekkor kinn zugott,
A mennydörgés e zaj viszhangja volt. –

A sírba dőlt egy századév ezóta,
Nincs a toronynak többé lobogója,

A szabadsági zászló lebukott,
Ti is alusztok, dicső bajnokok,

Kik szabadon inkább elestetek,
Semhogy rabszolgaságban éljete.

A torony áll még egyes-egyedül,
Ez is maholnap már halomra dűl.

Idétlen rom, mogorva, puszta váz,
Falai között senki sem tanyáz.

Csak a holt század fekszik odabent,
Szemfödele a hosszú, méla csend.

Szalonta, 1847. június 1-10.

Petőfi Sándor: Lennék én folyóvíz

Lennék én folyóvíz,
Hegyi folyam árja,
Ki darabos utját
Sziklák között járja...
De csak úgy, ha szeretőm
Kis halacska volna,
Habjaimban úszna föl s le
Vígan lubickolva.

Lennék vad erdő a
Folyó két oldalán,
Fergetegekkel a
Harcot kiállanám...
De csak úgy, ha szeretőm
Kis madárka volna,
Bennem ütne fészket és ott
Ágamon dalolna.

Lennék váromladék
A hegy legtetején,
Bús pusztulásomat
Venném csak könnyedén...
De csak úgy, ha szeretőm
Ott a repkény volna,
Elnyuló zöld karjaival

Lennék kicsiny kunyhó
A rejtett völgybe' lenn,
Eső-vágta sebbel
Szalmafüdelemen...
De csak úgy, ha szeretőm
Bennem a tűz volna,
Tűzhelyemen lassacskán, de
Nyájasan lobogna.

Lennék felhődarab,
Összetépett zászló,
A vadontáj fölött
Fáradtan megálló...
De csak úgy, ha szeretőm
Az alkonyat volna,
Búshalovány arcom körül
Pirosan ragyogna.

Szalonta, 1847. június 1-10.

Petőfi Sándor: A gólya

Sokféle a madár, s egyik ezt, másik azt
Leginkább kedveli,
Ezt ékes szólása, amazt pedig tarka
Tolla kedvelteti.
Kit én választottam, a dal-mesterséghez
Nem ért az a madár.
S egyszerű, mint magam... félig feketében,
Félig fejrben jár.

Nekem valamennyi között legkedvesebb
Madaram a gólya,
Édes szülőföldem, a drága szép alföld
Hűséges lakója.
Tán ezért szeretem annyira, mert vele

Együtt növekedtem;
Még mikor bölcsőmben sírtam, ő már akkor
Kerepölt fölöttem.

Vele töltöttem a gyermekestendőket.
Komoly fiú valék.
Míg társim a hazatérő tehéncsordát
Estenként kergeték:
Én udvarunkon a nádkúp oldalánál
Húztam meg magamat,
S némán szemléltem a szárnyokat-próbáló
Kis gólyafiakat.

És elgondolkodtam. Jól tudom, az gyakran
Fordult meg fejembe':
Miért hogy az ember nincs úgy, mint a madár,
Szárnyakkal teremtve?
Csak a messzeséget járhatni meg lábbal
S nem a magasságot;
Mit ér nekem, mit a messzeség? mikor én
A magasba vágyok.

Fölfelé vágytam én. Ah, ugy irigyeltem
Sorsáért a napot,
A föld fejére ő tesz világosságból
Szótt arany kalapot.
De fáj, hogy estenként megszúrják... mert hiszen
Foly keblébül a vér;
Gondolám: hát így van? hát aki világít,
Ilyen jutalmat nyér? – –

Kívánt időszak az ősz a gyermekeknek,
Mint anya jön elé,
Aki fiainak számára kosarát
Gyümölccsel terhelé.
Én ellenségeműl néztem az őszt, s szólék,
Ha gyümölcsöt hozott:
Tartsd meg ajándékom, ha kedves madaram,
A gólyát elcsalod.

Szomorodott szívvel láttam gyülekezni,
Midőn távoznak;
Miként most eltűnő ifjuságom után,
Ugy néztem utánok,
S milyen bús látvány volt a házak tetején

A sok üres fészek,
Szellő lehelt reám, sejtés halk szellője,
Hogy jövőmbe nézek.

Mikor tél multával fehér hó-subáját
A föld levetette,
S virággal zsinórzott sötétzöld dolmányát
Ölté föl helyette:
Akkor az én lelkem is felöltözék új,
Ünnepi ruhába,
S gólya-várni néha elballagtam egész
A szomszéd határba. –

Később, hogy a szikra lángra lobbant, ahogy
Ifju lett a gyermek:
Talpam alatt égett a föld, nekiesem,
És paripán termék,
S megeresztett kantárszárral vágaték ki
A puszták terére...
Még a szél is ugyan nekigyürközött, hogy
Lovamat elérje.

Szeretem a pusztát! ott érzem magamat
Igazán szabadnak,
Szemeim ott járnak, ahol nekik tetszik,
Nem korlátoztatnak,
Nem állnak körülöm mogorva sziklák, mint
Fenyegető rémek,
A csörgő patakot hányva-vetve, mintha
Láncot csörgetnének.

És ne mondja senki, hogy a pusztá nem szép!
Vannak szépségei,
De azokat, mint a szemérmes lány arcát,
Sűrű fátyol fedi;
Jó ismerősei, barátai előtt
Leteszi fátyolát,
S rajta vesz merően a megbűvölt szem, mert
Tündérisasszonyt lát.

Szeretem a pusztát! be-bekalandoztam
Tüzes paripámon,
S midőn már ott jártam, ahol fizetésért
Sincs emberi lábnyom:
Lovamról leszálltam, gyepre heveredtem.

Egy futó pillanat
A tóra mellettem, s benne kit látok meg?
Gólya barátomat.

Oda is elkísért. Együtt ábrándoztunk
A puszta legmélyén,
Ő a víz fenekét, én a délibábot
Hosszasan szemlélvén.
Igy töltöttem vele gyermekségemet és
Ifjuságom javát,
Azért kedvelem, bár se' tolla nem ragyog,
Se' szép hangot nem ad.

Mostan is kedvelem és úgy tekintem én
A gólyamadarat,
Mint egyetlen valót, mely egy átálmodott
Szebb korból fönmaradt.
Mégérkezésedet még mostan is minden
Eszkendőben várom,
S kívánok szerencsés utat, ha távozol,
Legrégibb barátom!

Szalonta, 1847. június 1-10.

Ádám Tamás: Madárfelismerés

Már akkor is alig ismertem fel
a fészkükből zuhanó csupasz cinkéket,
amikor látszólag lágyabb volt a világ,
és a roncsolási vágy erősségét
nem rögzítették okostelefonok.

Nem indult nyomozás, törölték a
helyszíni szemlét, macskák lopták el
a bűnjelet. Csupán az érzelmek
maradtak a szabadtéri szobában.

Tantárgy lett a madárfelismerés,
így sem lett könnyebb azonosítani
halottakat, túlélőket. Itt röpködnek
valahol láthatatlan cinkéim,
zavarják a térerőt.

Megtalálom őket, pszichológusom
erkélyén ülnek, gyakorolják
a szabadesést.

Ádám Tamás: Se-is

Elszökni innen, el, fehér sállal
bugyolált fenyők közé szorulva
megvárni, amíg a tűlevelek
szakadt hátizsákunkat megvarrják.
Enged szorításából a szabadtéri
vérnyomásmérő.

Veszélyben felerősödik az inkontinencia,
puha hóban kígyót utánoz a húgy,
a Google Earth segít, a részletek
pontosan láthatók. Szemérmesen
elsündörög egy málló határkő.

A csipkevevő szögesdrótot húz elénk,
nem messze szakadék tátong,
válsághelyzetben ritkán nézünk
lefelé, magunkba se-is, ámbár talán.
Túl mély a mély.

Marad hát az egyetlen irány;
hátrafelé ólálkodva, miközben lüktet
bennünk: el innen, el! Akkor
érkezni, amikor a teletől gólya
favágó tőkére hajtja hosszú nyakát,
és váratlanul megbocsátanak neki.

Maradnánk se-is, jól esne egy laza
tóparti cigi, tétova békaboncolás,
farvízen lavírozva visszajutni, ahova
nem lehet. Ámbár talán.

Krúdy Gyula: A százgalléros

A Radákovics, akit önök Vas Gereben néven ismernek, még benne járt, de Vörösmarty is hordta. Általában a csizmadiák viselték a múlt század elején, mert a csizmadiák akkoriban különös emberek voltak. Nem mondhatni róla, hogy szép viselet volt, sem azt, hogy gyakorlati haszna volt. Hordták, de hisz a krinolint is hordták. Köpenyeg volt, amely a régi ruhadarabok szokása szerint évtizedekig való használatra volt megalkotva. A százgallérost nem érthette baj. Megmaradt, ameddig az ember. Sőt azután is. Éppen egy gazdátlan százgallérosról mesélek most önöknek.

A százgalléros köpenyeg divatját múlta, már az egykori csizmadiák unokái sem viselték, pörge kalapot és magyar nadrágot hordtak a Belvárosban. Podmaniczky Frigyes is nemzeti viseletben lépkedett a Váci utcában, fokossal, árvalányhajas kalapban – csupán egyetlen százgalléros volt még a világon. A „Csigá”-ban függött egy szegen, a söntés mellett, és Kurz Fanni – természetesen az öreg Kurz menyecske leánya – intézkedett a százgalléros sorsáról. Írók kölcsönbe kapták, költők télen viselhették vagy éjjelente, ha megeredt az eső odakünn, a „Csigá”-beli asztaltársaság illusztris tagjai hazamehettek benne. Ódon vidéki kávéházakban vannak esernyők, amelyek valamely titokzatos módon évtizedekig megmaradnak, és az öreg markórtól – Fuxtól vagy Homérosztól, amint már vidékenként az öreg markóroket nevezik – kölcsönkértük az esős időben. Az ócska esernyők húsz-harminc esztendeig elszolgálják az „Arany Golyó”-t vagy a „Privizer”-t, holott a hűséges házörző eb sem él eddig.

A „Csigá”-beli százgalléros ugyancsak évtizedekig szolgálta azokat a férfiakat, akik a „Csigá” borából ittak. Téli éjszakákon, midőn az asztaltársaság már megvitatta a tegnapot, a mát és a holnapot, ólomöntés gyanánt a százgallérosra fanyalodott. Hisz valaki minden éjszaka magával vitte párnának vagy takarónak, vagy talán szobának – amilyen pajkos gyerekek ez idő tájt a költők voltak!

A talpas és jól megcsinált borospoharak környékén, éjjel, odakünn karácsonyi kedvvel hullott a hó, és csupán az Aranykéz utcai bakter volt még ébren Pesten (mert annak hajdanában Vörösmarty urat kellett hazáig kíséreni, s elszokott az alvástól); a pipafüstben, a „Csigá”-beli borok dohányszagú ködében, a költők álmában a csöndes százgalléros köpenyeg legendás hírre tett szert. A megbízható jó barától, amelyet a kövéres Kurz Fanni aggodalommal és figyelmeztetéssel adott kölcsön öreg íróknak, ifjú költőknek, a legegyszerűbb legenda az volt, hogy Vas Gereben felejtette a kocsmában, midőn meghalt. Igen öreg urak emlékeztek rá, hogy látták a százgallérost

Radákovicson, de voltak fantaszták, akik Kisfaludy Károlyénak mondták a köpenyeget. A köpenyeg igazi múltja sohasem tisztázódott. Kurz Fanni – kék szemű, szőke és piros arcú menyecske – csupán annyit tudott róla, hogy legnehezebben Liliomfi úrtól kapta vissza a köpenyeget, aki még a színpadon is játszott a híres ruhadarabban. Bizonyos csupán annyi volt, hogy a gallért viselte Jókai, s egy télen, lapszerkesztő korában, Petőfi. És a hatvanas és hetvenes években, midőn a költők, írók és egyéb szerkesztők a „Csigá”-ban vigadtak, névnapokon vagy más alkalmakkor rendszeren felköszöntötték a régi köpenyeget. Az öreg Rác cigány pedig elmuzsikálta a köpenynek Bihari kesergőjét, mert Balázs Sándor író úr száz pengőért eladta regényét.

Így élt, éldegélt a százgalléros köpenyeg Pesten, a hatvanas és hetvenes években költőkkel aludt, velük álmodozott, és Kurz Fanni vigyázott rá, mint a pesti burgerasszonyok abban az időben még mindenre vigyáztak, ami a házi vagyonhoz tartozott.

Egy napon sápadt képű, búskomoly szemű és szomorú mosolygású ifjú jelentkezett a „Csigá”-ban, aki a földkerekség minden más részén megfelelő feltűnést keltett volna, részvétet vagy rokonérzést – de a „Csigá”-ban a vendégek maguk is mindannyian szomorú mosolygású és sápadt képű emberek voltak, ugyanazért nem sokat törődtek a jövevényyel. A „Csigá”-ban csupán egy megyéspüspök kelthetett volna feltűnést – kár, hogy Bartakovicsnak sohasem jutott eszébe közelebbről megismerkedni kedves íróival!

A sápadt képű ifjú a sarokban foglalt helyet, és nem sokat törődött sem írókkal, sem a szerkesztőkkel, akik pedig az est előrehaladott órájában gyakran mondtak olyasmit a hosszú asztalnál, amivel a szomorú ifjú figyelmét magukra terelhetnék volna. K. bácsi oroszlánsörényét borzolta, a szép Benedek Aladár új hódításairól szürcsölgetve regélt, a Budapesti Bazár tekintélyes szerkesztője oroszán módra kiáltott fel:

– Friss, új talentumot keresek! Ti már nem tudtok semmit!

A bús ifjú minderre nem mozdult helyén, pedig költőféle lehetett, mert gyanús papirosdarabok kandikáltak elő vékonyka kabátja zsebéből. Olykor halkán és fájdalmasan köhécselt, mint az érzelgős regények hősei, éjfél táján vércsepp buggyant ki ajkán, a henteskülséjű regényíró irigykedve nézte a hosszú asztaltól kicseppenő vérért. A szép Benedek Aladár halkán felsóhajtott:

– Mellbeteg koromban minden leány velem álmodott Pest-Budán... Kár, hogy elmúlt e szép idő.

Később a boldogtalan ifjú felállott helyéről, és színészi állásba helyezkedett a söntésben foglalatoskodó Kurz Fanni előtt.

– Drága hölgy, az én nevem Petőfi Zoltán, kölcsönkérem az apám köpenyegét.

A hosszú asztalnál a süket Buzárovics kiadó hallotta meg először a söntésben elmondott szavakat, mert a süketek néha csodálatos módon hallanak.

– A Petőfi fia? – mondta, és talpra állott.

Az írók felugrottak helyükről, és a söntésbe tódultak.

– Mit keresel te Pesten? – kiáltotta a szigorú Kertbeny, aki sokszor dicsekedett Petőfi barátságával. – Neked Debrecenben van a helyed!

– Persze hogy ő az... A Zoltánka. Mindjárt ismerős volt! – szólt közbe Erdélyi Gyula.

– Csak a szeme nőtt meg, mióta kalapot vettünk neki az öreg Szendrey úrral a Váci utcában. Kis pörge, pántlikás kalapot... Emlékszel, Zoltán?

– No már erre iszunk! – lelkesedett fel Tóth Pál, foglalkozására nézve jogász, akit az írók tartottak a „Csigá”-ban.

Kurz Fanni az általános örömben és lelkesedésben megfeledkezett a mindennapi porcióról, amelyet a hosszú asztalnak hitelezhet atyja felhatalmazására, és teli üvegekkel rakta meg az asztalt, ahol máskor ilyen időben már csupán a Buzárovics kiadó úr poharában szokott bor lenni. (A többiek nem kaptak.)

A sápadt ifjú egy darabig szótlánul ült a nekividámódott írók között.

– Jó barátom volt az apád! – hangzott jobbról-balról.

Tóth Pál átkarolta Zoltánt nagyrabecsülése jeléül, és K. bácsi állandóan hosszú hajában markolászott a két kezével.

– Uram, teremtőm, hogy múlik az idő! Tegnap még az apád ült ezen a helyen! – mormogta fejcsóválva, mintha mind ez ideig hamisan kártyázott volna vele a kalendáriumcsináló, az asztal alá dobta az éveket, hónapokat.

A bakter kopogott a „Csigá” ajtaján, megkapta fél messzely borát.

– Hazafelé – kiáltotta Fanni a söntésből.

– Kié a köpenyeg?

– A Zoltánkáé! – felelte egyhangúlag az asztaltársaság, pedig ott volt egy férfiú a társaságban, aki a Kemnitzer kávéházban lakott, csupán egy márványasztalon, és titkon reménykedett a köpenyegben.

Fanni ünnepélyesen fogta a százgallérost, mint minden este, de most nem dobta a kiválasztott mellé a székre, hanem elkomolyodott arccal, kissé nedves szemmel borította a tizenhat éves ifjú vállára.

– Aztán visszahozza! – mondta anyáskodó hangon. – Mert csak úgy kapja meg máskor, ha pontosan elhozza. Gyerünk már, tekintetes uram.

Az írók felcihelődtek, a borokat kiitták, Tóth Pál az elmaradt toaszt miatt veszekedett K. bácsival:

– Ti is mindenkit felköszöntök, kutyát, macskát, faliórát, csak a Petőfi fiát nem!...

A pipákat kiverték, és Buzárovics úr hárászkendőt kötött a nyakára.

Az utcán éji csendben szakadt a hó, az írók krárogva vagy némán ballagtak a házfalak mellett a bokáig érő hóban.

Az ifjú megszólalt:

– Csak valami olvasnivalóm volna, mindjárt rövidebb volna az éjszaka.

A százgallérosban kotorászni kezdett. A zsebeket megtapogatta, a rongyos bélést kifordította... Egyszerre megcsörrent valami a köpenyeg zsebében.

– Pénz! – kiáltotta Tóth Pál.

Három ezüst húszast vett ki Petőfi Zoltán a köpenyeg zsebéből, amelyet a koldusok és költők viseltek.

Az Aranykéz utca sarkán, a lámpás alatt megállott a társaság, és mint valami csodát bámulták a húszasokat. A hó szakadt, a Duna felől dermesztő hideg áramlott.

– Kié a pénz? – kérdezte Zoltán. Először senki sem felelt.

Aztán a romantikus K. bácsi szólalt meg:

– A tied a pénz. Bizonyosan az apád hagyta benne, hogy legyen ma éjszakára szállásod.

De K. bácsi rendszeren sokat ivott, és csupán évek múlva hitték el ezt a dolgot, amikor már se köpenyeg nem volt többé, se Zoltán.

Ady Endre: Galléros köpönyeg

Mély fájdalommal tudatom minden nemes szívű emberbaráttal, hogy galléros felöltőm hosszas, kéthónapi kifizetlenség után egy ismeretlen, jobb hazába költözött.

Semmi sem képes bánatomat enyhíteni.

Hitelem ki van merítve, télikabátom nincs.

Éppen aznap költözött el szegény felöltőm, mikor már elhatároztam télikabáttá leendő előléptetését.

És a néhai, íme, nem érhettem el a dicsőséget.

Eltűnt, mint egy megbabonázott hatos.

Elköltözött, mint ősszel a gólyamadár.

Mi bírta rá, hogy itt hagyjon? Alighanem a rossz példa, a csapodár Erzsike példája... Ő is itt hagyott. Most már se ideál, se felöltő!

Még nem olyan régen ékes felöltőben kísérgettem Erzsikét...

Boldog felöltős idők! Már vége a boldogságnak!

A boldogság rövid, a felöltő hosszú...

Csak megtermett emberrel indulhatott el vándorútra.

De meg sokkal ambiciózusabb köpönyeg is volt, hogy mindenféle ember nyakába boruljon.

Kutatni kell!

Mikor Erzsike elhagyott, akkor is ez volt kutatásom kiindulópontja.

„Ha Erzsike hűtlen, nem ok nélkül lett azzá. Bizonyosan olyan lelket talált, aki az ő lelke szárnyalását követni tudja; gyöngéd, mély érzésű szívét megérti; művészi vágyait be tudja tölteni.”

Ilyen tetteket kerestem akkor, s tényleg helyesen gyanítottam.

Erzsikének finom érzéke volt az ideálok megválasztásához.

Erős jellemet, művészi foglalkozást, erős tüdőt, díszes külsőt keresett és talált. Elhagyott egy bandistáért, kinek a katonazenekarban legkisebb szeme és legnagyobb trombitája volt...

De a felöltőm?

Ez csak nem volt olyan szerencsétlen flótás, hogy trombitáshoz szegődjék.

Vagy olyan nagy ellenségem lett a trombita?

Nem! Nem! Lehetetlen.

Ha vannak a logikának örök törvényei, akkor az én felöltőm eltűnésének összefüggésben kell lenni a lakótársam megszökésével.

Mert – jó, hogy eszembe jutott – a lakótársam is megszökött.

Őt nem ismertem személyesen. Éjfél után teljesen berúgott állapotban hazahozták, akkor reám támadt, meggyomrozott, mindent összetört, s délig aludt mozdulatlan, mint egy fatuskó.

Akkor – úgy sejtem – felöltözött, elment, késő éjszaka hozták ismét haza. Máskor sohasem láttam.

És most 5 nap óta minden éjjel várom, de nem hozzák.

Ugyancsak 5 napja tűnt el a felöltőm is.

Hát nem gyanús ez?

Gyanús, nagyon gyanús!

És ha gyanúm jogos?!...

Elgondolni az én szolid, jámbor felöltőmet a kávéházak dohos, füstös, borszaggal telt levegőjében. – Bor és tivornya mellett. Rémitő!

Szegény felöltőm!

Ki mondja meg néked, hogy reggel van, ki fog már most téged felöltetni?...

„A sors... irigy zsarnokunk”, elrabolja reményeink színes leplét és drapp színű köpönyegemet.

Már most jól indulok a télnek.

Erzsike elhagyott egy trombitásért, a lakótársam egy felöltőért, a felöltőm egy „boros kancsó”-ért – aztán tessék kitelelni.

Semmi sem képes bánatomat enyhíteni, pedig tudom, hogy ez a bánat semmit sem használ, olyan, mint *es o után galléros köpenyeg*.

Ballai László: Sírkoszorú

A szirti sas elrugaskodott a sziklaperemről és kitárt szárnyait felfelé görbítve a friss szél hátára feküdt. A hegygerincen túl zergecsapatot pillantott meg, amelyet zuhanórepüléssel meg-támadott. A sörényes hátú jószágok azonban fegyelmetlenül összezártak és egy sűrűbb erdőségbe menekültek, mert tudták, hogy üldözőjük az elhagyott sziklás vidéket és a gyér ligeteket kedveli, amelyeket éles szemével jól áttekinthet. A sas a következő légörvénnyel újfent az ég magasába emelkedett, miközben a mélyben megnyíló zöld hasú völgyet fürkészte, amelyben emberek egy csoportja állt. Az ember közelében lehet disznó, tyúk vagy patkány. Az a zárt alakzat talán ijesztő, de az emberek korántsem figyelnek úgy, mint az állatok. Mire felocsúdnak, az imént még a földet turkáló rózsaszínű malac horgas karmokkal a hátában súrolja a báránys felhőket. Ámde messziről nyugtalanító berregés hallatszott. A szirti sas gyors kört írt le és megváltoztatta vadászatának főcsapását.

Kasza Sándor tekintetével követte a madarat, amely széles, felfelé görbülő szárnyaival még ekkora távolságból is fenséges látványt nyújtott. Isten e teremtménye mennyivel szebb, mint a mi vasmadaraink. Milyen csodálatos természetességgel sodortatják magukat a főnszéllel havas hegycsúcsok felett és szürke fodrú felhők alatt, míg a mi zörgő, prüszkölő szörnyetegeinket mintha csak fogadásból hajigálták volna a levegőbe, és az nyerne, aki a legkésőbb lezuhanóra tette a tétjét. Pedig nagyszerű érzés, amikor felbőg a kétszázhuszonöt lóerős Daimler motor, hogy a levegőbe emelje az embert, s a hangár hirtelen kutyaóllá, majd gyufás skatulyává törpül. A szirti sas eltűnt a hegygerinc mögött. Kasza Sándor pillantása visszazuhant bajtársa koporsójára és a nyitott sír szélén álló őrnagyra.

– Ittebei és eleméri Kiss József zászlós nemesember volt – olvasta fel gyászbeszédét az őrnagy. – Annak az ittebei Kiss Ernő honvéd tábornoknak a dédunokája, aki előtt a nemzet kilencven év óta rója le kegyeletét, mint az előtt, aki a szabadságért hajlandó volt feláldozni a legdrágább kincset, az életét. A nemesség kötelez. És Kiss József a pozsonyi Állami Fémipari Szakiskola gép-, épület- és műlakatos tanulója, amikor 1914 nyarán kitört a háború, tanulmányait félbehagyva önként jelentkezett a hadseregbe.

„Mikor tanulnak lakatosnak a nemesek? – morfondírozott Kasza Sándor. – Kiss az érettségi bizonyítvány hiánya és alacsony társadalmi helyzete miatt nem lehetett tisztjelölt.”

– A pozsonyi 72-es gyalogosezredbe osztották be, alapkiképzését követően októberben került az orosz frontra. 1915. január 20-án a Kárpátokban, a Nida folyónál vívott csatában megsebesült. Felépülését követően a Légjárócsapatokhoz jelentkezett és 1915 szeptemberében a parndorfi 7. repülő pótszázadnál kezdte el a pilótatanfolyamot. 1916. április 4-én áthelyezték a bécsújhelyi 6. pótszázadhoz, ahol kézhez vehette pilótaigazolványát. Május 1-én előléptették tizedessé, és a perginei 24. repülőszázadhoz irányították. Első légi győzelmét 1916. június 20-án aratta, Hansa-Brandenburg C. I. felderítőgépből, Georg Kenzian megfigyelőtiszt segédletével a Monte Cimone

fölött lelőtt egy Farman felderítőt. Augusztus 24-én egy hosszú, túlerővel szemben vívott légicsata eredményeképpen egy olasz hárommotoros Caproni típusú bombázót kényszerített földre osztrák–magyar területen, csak a pilóta halt bele sérüléseibe, a személyzet többi tagját elfogták. Mint Perginen kiderült, Kiss repülőgépét is 70 találat érte. Szeptember 17-én újabb Caproni bombázót kényszerített leszállásra, és az olasz vonalak mögött földet ért repülő az osztrák tüzérség semmisítette meg. Szeptember 30-án Kisst előléptették őrmesterré. Azt követően, hogy százada a felderítők kísérésére Hansa–Brandenburg D. I-es vadászokat kapott, Kiss vadászpilótaként szolgált. 1916. október 2-án két győzelemmel is öregbítette a hírnevét, ezeket azonban nem igazolták. 1917. június 10-én Asiago térségében lelőtt egy Nieuport vadászgépet, négy nappal később pedig Roana mellett egy SAML S.2 felderítőt kényszerített földre. A gép és legénysége fogságba került. Ezzel Kiss megszerezte ötödik győzelmét, bekerült az ászpilóták közé és repülőgépére felfesthette saját jelét, a nagy K betűt. Július 1-jén törzs-őrmesterré léptették elő. Október 1-jén áthelyezték az 55. vadászrepülő-századhoz.

A perginei 55-ösök! Kasza Sándornak igencsak dagadozott melle, hogy kezdő pilótaként ide osztották be. Micsoda nevek fémjelezték a „császári századot”: Maier József, Julius Arigi és Kiss József, akik gyakran repültek kötelékben is, az ellenségben a legnagyobb félelmet keltve. És közülük is Kiss József lett a legnagyobb ász. De míg a többiek nem győzték ünnepeletetni magukat, ő szerényen visszahúzódott a bevetések után, ha a kávéban pezsgőt bontottak a tiszteletére, alig kortyolt a habzó italból. Szomorú szemei csak akkor fénylettek fel az örömtől, amikor a jövőről mesélt:

– Egyszer aranycsillag ragyog majd a galléromon. Hej, komám, az mindig fényes lesz, mint a nap, mert felkelés után szarvasbőrrel törölgetem meg. Tisztnek lenni! Még hány bevetés kell hozzá? Nem számít. Hamarosan meglesz a huszadik trófeám, és akkor talán... De ha harminc lelőtt ellenség az ára, azt sem bánom. Hadnagyként csakúgy az ellenségre fogok rárepülni, mint most.

– Hát akkor nem mindegy a rang? – kérdeztem.

– Nem, mert akkor már leszek valaki.

– Ugyan már, Dugovics Titusz azért lett valaki, mert magával rántotta a halálba a törököt, mielőtt az kitűzhetné volna lófarkas zászlaját a nándorfehérvári bástyára. Nem is ismerjük a rangját.

Kihuny az öröm a szeméből, úgy felelte:

– Te tanult fiú vagy, igazad van. Nem fontos a rang. Tudod, apám a pozsonyi hadapródiskola kertésze volt, és valahányszor egy tiszt haladt el mellette, le kellett kapnia a sapkáját. És a tiszt urak legtöbbször mappáikba mélyedve, vagy karjukon hölgyeikkel észre sem vették apámat, a kertészt, akinek miattuk abba kellett hagynia a munkáját. És ők nem tudták volna hajtani a rózsát, megmetszeni az almafát, hogy teremjen, vagy lugassá futtatni a borostyánt, de leszakították a virágot, hogy kedvesük hajukba tűzhessék azt, erős fogukkal megrágták a gyümölcsöket és a vadszőlő fátyola alatt siratták meg a szerelmet, amely elhagyta őket egy hirtelen hajnalon. Amikor pedig apám már nem vette le, de fel sem tette többé a sapkáját, édesanyám magához vont és azt mondta, akkor lenne boldog, ha olyan ember válna belőlem, aki előtt mások tisztelegnek.

A főnszél hideg fuvallattal borzongatta meg a perginei temetőben felsorakozott század tagjait.

– Kiss 1917 novembere és 1918 januárja között tizenkét légi győzelmet aratott, ebből nyolcat Maierral és Arigivel egy kötelékben repülve – folytatta rendületlenül az őrnagy. – November 27-én tiszthelyettesi kinevezést kapott. Utolsó sikerét 1918. január 26-án érte el egy SAML S. 2 felderítő lelövésével. A következő napon, január 27-én egyedül indult a repülőterünk felett megjelent magányos olasz gép üldözésére. Ámde csapdába csalták, hamarosan három repülő támadt rá, miközben a géppuskái csődöt mondtak. Menekülés közben haslövés érte, de egy szurdokba lebukva sikerült leráznia üldözőit, és visszavergődött Perginébe, ahol leszállás után eszméletét veszítette. Ellenfele a skót ászpilóta, Matthew Frew volt. Kisst megműtötték, belei egy részét eltávolították, majd viszonylag rövid idő múlva visszakerült a szolgálatba.

„De vajon nem volt-e mégis túl rövid az az idő? – elmélkedett Kasza Sándor. – A sebek begyógyításán túl nem kellett volna többet foglalkozni a sebesült emberrel és a lelkével is? Vagy Kiss József akart mielőbb visszatérni a harctérre az aranycsillag miatt?”

– 1918. május 24-én Kasza Sándorral és Stefak Kirjakkal együtt indult bevetésre, és egy hosszas légicsatában a kanadai ász, Gerald Birks kilőtte Kiss Phönix D.IIa repülőgépét – az őrnagy melléből tompa hörgés szakadt fel –, amely lezuhant és egy hegyoldalnak csapódott, halálra zúzva őt.

Kasza Sándor három nap óta mindegyre ezt a végzetes küzdelmet forgatta elméjében. Végeredményben minden légi csata egyforma, amelynek során a küzdők megpróbálnak egymás hátába kerülni. Ez persze csak az ász pilótáknak sikerül hosszas manőverezés után. Mégsem az volt a baj, hogy egy ász vezette az antantköteléket – Kiss bárkivel elbánt volna –, hanem hogy hármójuknak nyolc brit vadászgéppel kellett felvenniük a harcot. A menekülés ilyenkor valóságos öngyilkosság. Támadásba lendültek és úgy harcoltak, mint az oroszok, már-már meghátrálásra kényszerítve az antantrepülőket, amikor – és ez volt az a pillanat, amire Kasza Sándor nem tudott visszaemlékezni – Kiss Phönix D. IIá-ja találatot kapott, és már nem lehetett rajta segíteni.

A hűvös fuvallat meglöbegtatta a koporsót letakaró zászlót.

– A „levegő lovagja” tizenkilenc légi csatában legyőzött ellenfele közül kilencet élve kényszerített leszállásra. Ma érkezett a parancs, amelyben az uralkodó előléptette. Három díszsortőzzel tisztelegjünk ittebei és eleméri Kiss József hadnagy emléke előtt.

Ekkor motorberregés hallatszott. A díszszakasz parancsszóra lövésre emelte fegyverét.

Kasza Sándor kalapáló szívvel képzelte el, amint Kiss József anyja kibontja a postát, amelyben a fia haláláról szóló jelentés és a hadnagy aranycsillag lesz. A hegygerinc felett hirtelen ellenséges vadászgépek repültek át, hamarosan egy egész kötelék jelent meg a perginei repülőter felett.

– Légiriadó! Fedezékbe! Légvédelmi géppuskások a helyükre!

Ám az antantrepülőök nem nyitottak tüzet és nem oldottak ki bombákat. Tiszteletkört tettek aláhullajtva egy sírkoszorút, amelynek selyemszalagjaira angol, francia és olasz nyelven felírták: „Utolsó üdvözetünk a bátor ellenfélnek”.

Köves István: Virágének

Vörösen izzanak a lonc bogyói kinn az erdőn,
csak a csalán, a bodza, a kecskerágó
lesi most onnan, a kerítésünk felől,

Hova lettek a kertből a versek?

Hulló szirmok súlytalan tánca,
billegető bibék, szélhordta szárok közt
tétován topogva tátognak a tulipánok,
rebbenő szirmú elfajzott orchideák,
vérbő rózsák, lenge liliumok sorban
beleszerelmesednek a csélcsap mogyoróbokorba,
zömök petúniák fölé csüngő begóniák,
parasztmuskátlik, szomjazó legyezővirágok.
Hóbortosan harangoznak a fürtös fuksziák,
az enciánfa kerekded levelei alól ártatlan
kiragyognak ibolyakék virágocskái,
nyugton guggoló zsályák lesik,
szarkaláb, szellőrózsa, csillagfürt félrehajolva hallgat,
kuszán kúszik a csillagjázmin,
ring a sok rezgő torkú rozmarin,
harsog az angyaltrombita a kiskapu felett,
hortenzia, szerelemvirág vágyillatot páráll,
berkenye, boróka, szeder, borbolya, áfonya, málna,
hibiszkusz, bazsalikom, kakukkfű, mályva
táncához harangoz a szélben a csengőbojt,
közbecsendít félbe a fényes fürtű rojtosvirág,
s a búbánatos rebarbara felől se jön válasz:

Hova lettek a kertből a versek?

Anyám virágai némán kuncognak az ablak alatt.

Köves István: Helyszíni szemle

Felelőst, uram, mi nem szoktunk keresni!
 Nézze, kérem, az, hogy kiállt az ablakpárkányra,
 kétségtelenül a galambok miatt volt,
 de hogy nem tudott repülni,
 arról csak egyedül Hrabal úr tehetett.
 Megtanulhatott volna tőlük, ha már.
 Egy ideje hozzánk nem szólt egy szót sem,
 még a köszönésünket sem fogadta,
 mindig a galambok, csak a galambok,
 azok meg imádták, bukdestak körülötte,
 körberajongták, széttárt karjára ültek,
 tisztára, mint a velencei turista-képeslapokon.
 Gyertek csak, küldöncök, hírszerzők, kiáltozta nekik,
 gyertek, meséljete, mi újság, mit láttatok-hallottatok,
 csak lassan, lassabban, nem győzöm följegyezni,
 s leült közénk a szaros padlóra vagy a billegő padra,
 firkálta sebesen rongyos füzetébe a sok hülyeséget,
 ott van, ott maradt utána az is, leesve a sutban,
 ezt nézze, még benne van a golyóstolla is,
 ez az ő tolla, he-he-he, nem a madaraké.
 Amióta kórházba vitték, senki nem járt itt,
 a padlás kulcsa nálam van fölakasztva felelősséggel.
 Ezek az ő galambjai ma is, mondhatni, **azok** a galambok,
 igen, de az a csavargó ott nem az ő macskája, uram,
 csak belopakodhatott napközben ide valahogy,
 az ő macskája szebb volt, büszke, és vak a fél szemére.

Jahoda Sándor: milyen tavasz

ez

itt

most

megint a pusztulás
és a versek ideje
ha a macskának
kilenc élete van
a költőnek annyi –
ahány műve
célba talál
ilyen
kor is
választ
ható
hallgatni Arany
vagy *üvölteni* Petőfi

Deák Mór: Kocsmahon

Petőfi nyomán

Ne aludjunk tovább.
Nyitva van a kocsmá.
Vagy ha nincs, hát akad,
aki majd kinyitja.

Bort innék, de olyat,

amitől a jövő
édes lesz és annyit,
hogy legyen hihető.

Az első korty finom,
beváltott ígéret.
Ki e kocsmát szidja,
biztosítom, téved.

Kerül másik üveg,
kerül másik pohár.
Kicsit már keserűbb...
de ez is körbejár.

Megszédül a világ,
átfordul a zsebem,
fejjel lefelé ül
bennem a félelem.

A torkomat marja,
ihatatlan lőre,
mégis letuszkolom,
öklendek előre,

duplájáért adják,
a százszorosáért,
a kocsmáros röhög,
mindenhez hozzáért,

ha elfogy a pénzed,
nincs anyagi támasz,
a kocsmáros röhög,
a pultos meg átbasz,

rikkantok és velem
rikkantja a kocsmá,
forró bort és forró
vizet a kopaszra!

Szalad a kocsmáros,
ide-oda bújva:
rúgjuk szét a kocsmát!
S építsük föl újra.

Húrok

Jahoda Sándor: Händel újra lendül

„Ezek az olasz énekesnők! Na, meg ezek a firkászok! Hogy a távoli jövőből is képesek üzenetni – *nekem!* Ki hallott már ilyet? Hát hogy jön ahhoz ez a hogyishívják, ez a Jahoda Sanyi, hogy engem a *Barokk Beethovenjének* titulál?! De ennek meg lesznek a következményei, kedves Jahoda úr, erről biztosíthatom. Különb is, ki az a Beethoven? Hát őriztünk mi együtt libát? Nem. És nem is fogunk!

Csak, hogy tudja, tisztelt uram, elmesélem, mit tettem azzal a konok énekesnővel, azzal a Cazzone kisasszonnyal, miután dacoskodott velem. Először is megragadtam, jól megráztam, és ezt mondtam neki: *Asszonyom, jól tudom, hogy Ön maga a nostényördög; de vegye tudomásul hogy én meg Belzebub vagyok, minden ördögök fejedelme!* És fölemeltem, azzal, hogy kidobom az ablakon. Erre aztán megijedt a világhírű énekesnő és kezes báránnyá vált. Úgyhogy, jól értsen meg, Jahoda úr, mert én így bánok el a kellemetlenkedőkkel.

Hagyjuk a pereskedést, én azt mondom. Nincs nekem időm az effélékre. Ha nem tudná, én egész nap komponálok. De ha tudná is, az sem érdekel. Nézze, nagyon rosszul hiszi, hogy én félek Magától. Magától értetődik, hogy ez nem igaz. (Nem igaz, hogy milyen alakok vannak!) Hogy *Én* félnék – *Öntől!* Hahaha! Ez nevetséges. Tudja mit? Verekedjünk meg egymással! Na? Na? Ettől már inába szállt a bátorsága, mi? De mi mást is lehet várni egy firkásztól. Szóval, ha van Önben becsület, és ha van vér a pucájában, akkor lesz szíves ott lenni holnap, pontban délben, a Covent Garden-beli királyi színház főbejáratánál, hogy a nagyközönség előtt is bemutathassam legújabb művemet – két ökölcsapásra. Mely – erről biztosíthatom – teljességgel *Önre* lesz szabva. Hogy a monokli már régen kiment a divatból? De uram, kit érdekel a divat?!

Vagy nem is! Kihívom evési versenyre. He? Ettől rögtön tele lett a nadrágja... Azt meghiszem! Híres evő vagyok, ezt mindenki tudja. De nehogy mindjárt valami hitvány sör-virsliversenyre gondoljon, vagy hasonlóra! A zseni kötelez. Én igényes ember vagyok, nem adom alább egy minimum tizenötös ételsornál, a legkülönb ételnemekből, és, hadd hívjam fel szíves figyelmét, hogy én – nem alkuszom. Firkász uram, részvétem – *Önnek annyi!* Ön már a sárga földig leette magát, míg én – legfeljebb – a harmadánál tartok majd.

Szóval, jobb, ha nem húz ujjat velem senki. Ha felbosszantanak, nem ismerem se Istent, se embert. A minap éppen a walesi herceggel veszekedtem. (Igen, *Vele.*) Hát képzelheti, több, az udvarhoz tartozó magasrangú úr és úrhölgy, rémülten jött oda hozzám, hogy: most akkor mi lesz,

kiestem a herceg kegyéből? Totális tévedésben vannak, mondtam nekik higgadtan, o esett ki az *én* kegyeimből.

Hogy az a költő, az a Morell nevű firkász is hogy felbosszantott a minap! Nézem azt a szövegkönyvet, és majd meghibbanok dühömben. Lecsaptam az asztalra, hogy csak úgy csattant. Legszívesebben ezt a Morellt is lecsaptam volna... Meg is érdekelte volna, higgye el nekem, na, szóval, lecsaptam, azután zordul fölcsattantam: **Ezek az átkozott jambusok!** Mire ő, megszeppenve, és a kezeit tördelve, ezt merészelte mondani nekem: Ne izgassa fel magát, Mester, ezek trochaeusok... **Ördög és Pokol!** – ordítottam rá. – **Trochaeusok; mi az, hogy trochaeusok?!** És már gyűrtem is föl az ingemet, hogy jól eltángáljam a gazfickót. Arcátlan népség!

Nemrég Dublinban próbáltuk a Messiás egyik másik kórustételének hatását... Szép kis próba volt, mondhatom. Hogy a pék rakja tele! Egyéb iránt az Arany Folyam vendéglőben zajlott le az eset (ha nem hiszi, járjon utána). Nos, ha hiszi, ha nem, az egyik kórustételnél egy Jansón nevű basszista (basszus, egy nyomdász, érti? egy nyomdász) ismételten disztonált... Ráförmedtem a kurafira: **Maga gazember, nem azt mondta, hogy tud lapról énekelni?!** Mire ez a nyomorult ezt rebegte: Tudok is, uram, de nem első látásra. Majdnem hozzávágtam egy kontratenort, ha le nem fognak... Na, Jahoda úr, pedzi már, pedzi már?

Eh, mit! Nézze, Jahoda úr, én, mint keményen dolgozó ember, egyre türelmetlenebb vagyok a társasági élet trivialitásával szemben. Sem üres politikai vitákba nem bonyolódok, sem a saját művészetemről nem diskurálok, senki emberfiával.

Azt gyanítom, Ön egy jelentős ember lehet, a maga művészetében. Ám legyen. Ugyan nem is merem a munkásságát, és még a nevét se hallottam soha a bűdös életben, de ha valaki velem így szembehelyezkedik, akkor az csak bátor ember lehet, férfi a talpán – és ezt respektálnom kell. Ön a firkászok – jó, legyen **író**, ha úgy tetszik, nekem oly mindegy –, szóval Ön az írók között jelentős helyet foglalhat el. Lehetséges. Ebben én nem vagyok olyan tájékozott, és nincs is annyi időm szépirodalmi művek olvasására. De tudja mit? Ha nem veszi sértésnek, komponálnék az Ön tiszteletére egy zeneművet. Mit szól hozzá? **Alexander's Feast** lenne a címe, vagyis: Sándor-Ünnep. Kedvére volna? De felejtse is el rögtön, mert meglepetésnek szánom. Megegyeztünk? Jó. Most pedig azonnal nekiállok. Kérem, hagyjon dolgozni! Visszontlátásra, Jahoda úr!”

Ezt az igazán becses, eredeti, megsárgult, régi dokumentumot, a Halle-i Händel-Múzeum egyik üvegvitrinjéből **emeltem ki (kiemelés tolem, J.S.)**, azzal a kegyes szándékkal, hogy a szélesebb nagyközönség is megismerkedhessen vele.

Mínthogy ezen írás (valamilyen szinten) engem is érint, fölmentve érzem magam a – milyen csúf szó! – **lopás** bűne alól.

**Maradok továbbra is nyájas Olvasóim iránt
a legnagyobb tisztelettel és alázattal,
Jahoda Sándor, író.**

Kapcsolat

Impresszum

Felelős kiadó: Ballai László, 1022 Budapest, Filler u. 78-82.

Felelős szerkesztő: Ballai László

Technológia és design: Vasáros András

ISSN 2063-4285

Elérhetőség

Szerkesztőség: szerkesztoseg@marcius15.hu

Webmester: webmaster@marcius15.hu

www.marciustizenotodike.hu - © 2010-2023 Marczius Tizenötödike. Minden jog fenntartva!